

EKONOMSKO-SOCIJALNO STANJE KRČKIH GLAGOLJAŠA

(nastavak)

Mihovil BOLONIC

B. OD XVI. STOLJEĆA DALJE

I. Uvod

Prije nego rećemo nešto o ekonomsko-socijalnom stanju krčkih popova glagoljaša i crkveno-glagoljaških ustanova u razdoblju od god. 1500. dalje, potrebno je ovdje prije svega upozoriti na nekoliko činjenica koje su uplivala više ili manje na to stanje.

Izmjena političkog stanja na Krku, a donekle i onog na kopnu (turska invazija), imale su velik utjecaj također i na ekonomsko-socijalno stanje klera i crkvenih ustanova na otoku Krku, odnosno u tadanjoj krčkoj biskupiji. Godine 1480. domaće krčke knezove Frankopane, koji su kao patroni krčke Crkve velikodušno pomagali crkve i samostane kao i redovnike i svjetovni kler o čemu je bilo govora u prvom dijelu ovog rada¹, zamijenila je mletačka republika koja je sasvim protivno shvaćala crkveni patronat u krčkoj biskupiji i kojoj je bilo jedino stalo da ekonomski što bolje iskoristi svoje novostečene krajeve i njihove stanovnike. Kroz puna tri stoljeća (1480—1797) ostat će Mlečani vjerni takvoj svojoj politici na Krku, tj. politici ekonomske eksploatacije okupiranih naroda. Mletačke će vlasti takvu politiku primijeniti i na Crkvu i crkvene ustanove. U ime krivo shvaćenog juspatronata mletački se dužd smatrao »gospodarom« (patrone — padrone) nad Crkvom i crkvenim ustanovama prisvajajući sebi prihode najboljih beneficija (kapela) ili ih je dijelio svojim ljudima — strancima². Isto će tako postupiti i s mnogobrojnim bratovštinama na otoku Krku koje su bile ustanovljene za uzdržavanje crkava, kapela i oltara i za održavanje kulta u njima, od kojih su neke bile vrlo bogate, izuzevši ih potpuno iz jurisdikcije Crkve (biskupa i klera) i podloživši ih isključivo nadzoru svjetovnih vlasti³. O jednome i o drugome bit će rečeno više kasnije kad bude riječ o raznovrsnim prihodima krčkih po-

¹ MIHOVIL BOLONIC, *Ekonomsko i socijalno stanje krčkih glagoljaša*, BS, 1975. br. 1, str. 97—116.

² M. BOLONIC, *Knezovi Frankopani i patronatsko pravo*, rukopis u uredništvu Krčkog zbornika (Rijeka); ISTI, *Crkveni patronat na području senjsko-modruške biskupije*, Senjski zbornik V, str. 219—318; MATE POLONIJO, *Prvi uzmak glagoljice u krčkoj biskupiji*, Radovi staroslavenskog instituta, knj. 2, 1955, str. 205—206.

³ M. BOLONIC, *Bratovština sv. Ivana Krstitelja*, Kapari, 1323 — 1973 i druge bratovštine na otoku Krku, Zagreb 1973. Izdanje KS.

pova glagoljaša. Kako je ovakva mletačka crkvena politika uplivala na ekonomsko-socijalno stanje istih i glagoljaške Crkve na Krku, to ne treba ni govoriti.

I turska najezda u prvoj polovici XVI. stoljeća u Liku i Hrvatsko Primorje, premda u manjoj mjeri, imat će svoj odraz na ekonomsku snagu tradicionalnih glagoljaških institucija, osobito na uzdržavanje glagoljaškog klera. Vjerojatno u vezi s time u trećem desetljeću XVI. stoljeća dolazi na otoku Krku do naglog porasta popova glagoljaša što se svakako moralo drastično odraziti na njihova primanja. Naime, god. 1527. na 10.461 stanovnika na otoku Krku dolazilo je 300 glagoljaških popova, tj. na gotovo svakih 35 stanovnika (34,87) dolazio je po jedan svećenik⁴.

Iz prethodnog možemo zaključiti kako je broj klera uvelike utjecao na materijalna primanja pojedinih svećenika, tj. na njihov životni standard. Imajući naime na pameti da su svi prihodi mjesnog klera — kaptola — išli u zajednicu i onda se dijelili prema broju svećenika, jasno je da su više primali oni svećenici u župama s manjim brojem svećenika jer se ukupni prihod morao dijeliti na manje dijelove. Međutim, poznata je činjenica da su seoski kaptoli na Krku bili redovito vrlo brojni⁵. Zbog toga i mletačka vlast, a i neki biskupi (npr. Šintić) išli su za tim da se broj glagoljaških popova smanji, ali bez uspjeha⁶. I zato su mnogi od njih odlazili na službu — »trбуhom za kruhom« — u crkve po Istri, Dalmaciji sve do Dubrovnika, Hrvatskoj i čak u Sloveniju⁷.

Budući da su primanja krčkih glagoljaša bila uglavnom u naravi (desetine i od vlastitih polja), kako ćemo kasnije opširnije vidjeti, te da su i prihodi od raznih beneficija i braščina ponajviše ovisili o elementarnim prilikama, stoga nije čudno kako su i sušne i gladne godine imale svojeg odjeka na prihode klera. S time u vezi lakše ćemo shvatiti i mnogobrojne zapise u glagoljskim kodeksima o raznim elementarnim nepogodama (o studeni, snijegu, buri, velikim kišama, suši itd.)⁸. Na ekonomsko stanje krčkih popova glagoljaša utjecale su također i razne druge nedaće, izazvane ratovima i čestim epidemijama, koje su bile uzrokom velikom i osjetnom opadanju broja pučanstva, što je dakako nužno vodilo i do pada produktivnosti seoskog stanovništva. I tako glagoljski kroničar fra Šime Glavić piše god. 1529. o trima zlima koja biju narod, a to su: glad, kuga i rat⁹. Tako je karakteristično za otok Krk koji je god. 1527. brojio 10.461 stanovnika da je koncem XVI. stoljeća spao čak na ispod 5.000 duša¹⁰. Muževi — radna snaga — izgibali su u ratovima, u mletačkim arsenalima i na galijama, polja su ležala pusta, životinje izjedoše Uskoci, gusari i lupeži, te su zbog svega toga kod kuće gladovali djeca, žena i starci, a s njima i biskup i svećenici koji su živjeli od desetine, tj. podavanja od poljskih plodova i sitnoga blaga. Prigodom kanon-

⁴ SIME LJUBIĆ, *Commissions et relations venetae*, II, Zagreb 1877, str. 38 (VIII. t. *Monumenta spectantia historiā Slavorum Meridionalium*); EDUARD HERCIGONJA, *Društveni i gospodarski okviri hrvatskog glagoljaštva od 12. do polovine 16. stoljeća*, Croatica, svez. 2 (1971), str. 11 i dr.

⁵ MIHOVIL BOLONIĆ, *Krčki glagoljaši i njihova služba izvan Krka*, BS, 1965, br. 2, str. 342—356.

⁶ ISTO, str. 344.

⁷ ISTO.

⁸ Usp. VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, JAZU, 1960.; *ISTI. Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I (1969) i II (1970); IVAN MILČETIĆ, *Hrvatska glagoljska bibliografija*, STARINE XXXIII, Zagreb 1911. (u daljnjem citiranju: ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, JAZU I i II; MILČETIĆ, *Hrvatska*); MATE POLONIJO, *Tužne uspomene u gladnoj godini*, Krčki kalendar, New York, 1952, str. 46—49.

⁹ Uspor. E. HERCIGONJA, n. dj. 98.

¹⁰ Vidi bilj. 4.

ske vizitacije god. 1571. (bitka kod Lepanta) izjavljuje biskup Petar Bembo, da je cijeli otok Krk našao pust i prazan, osobito pak Vrbnik — inače naj-napučeniji, a u Dobrinju su se vidjeli na poslu u polju jedino starci i sakti iz mjesne ubožnice¹¹.

Za bolje shvaćanje našeg pitanja potrebno je ovdje navesti također još i ovo, što je sigurno utjecalo i na ekonomsko-socijalno stanje krčkih popova glagoljaša, a to je činjenica da je otok Krk bio najbogatiji otok u mletačkoj republici i zato su ga nazivali »zlatni otok« (l'isola d'oro). Stoga mletački sindici i krčki providuri u svojim relacijama ističu bogatstvo otoka Krka koji daje državnoj blagajni preko 3000 dukata godišnje, više nego bilo koji drugi otok (Cres 628, Rab 874, Pag 860) i više nego bilo koja druga blagajna¹². S time u vezi navedimo ovdje još i ono što je Rudolf Strohal napisao za Vrbnik u povodu izdanja notarske knjige vrbničkog notara Ivana Stašića u kojoj se nalaze notarske isprave od 13. prosinca 1637. do 3. svibnja 1646.: »Iz cijele ove knjige razabirem, da je narod u Vrbniku živio prilično dobro i zadovoljno, i to s razloga, jer su ga njegovi popovi glagoljaši odgajali u strogom kršćanskom i vjerskom duhu i jer je imao, košto se vidi osobito iz oporuka i inventara, vrlo malene i čedne zahtjeve i u odijelu i u pokućstvu, a po svoj prilici i u hrani«¹³.

Svem tome treba dodati i tradicionalnu pobožnost Krčana uopće. Antun Petriš piše za Vrbničane: »Pobožnost velika u Verbenčana ne samo u mnoštvu crikav, oltarov i bratovščin poznivaše se, da pače i u velikomu broju redovnikov (tj. svećenika) . . .«¹⁴. To isto vrijedi za sve otočane — Krčane. Ta pobožnost posebno dolazi do izražaja i u brojnim misnim i nabožnim legatima kako se može zaključiti iz raznih oporuka i kodicila, kako ćemo kasnije opširnije vidjeti. Takvi su legati bili jaki izvor prihoda krčkih glagoljaša.

Zanimljivo je ovdje napomenuti još nešto, i to u vezi s pisanim izvornim koji nam govore o ekonomskom stanju krčkih popova glagoljaša. Upada naime u oči činjenica, da o siromaštvu krčkih glagoljaša više govore izvještaji mletačkih providura i zapisnici apostolskih vizitacija nego li izvještaji kanonskih vizitacija kao i relacije Sv. Stolici krčkih biskupa. Tu se može primijeniti ono što je o značaju izvještaja mletačkih providura napisao Eduard Hercigonja: »... (oni) nisu mogli shvatiti specifičan karakter tog fenomena (tj. glagoljaštva, op. M. B.) u okvirima latinskog katoličkog univerzalizma kao što nisu nikada do kraja shvatili karakter našeg čovjeka kojim su upravljali. Dovoljno je u potvrdu ovih navoda citirati odlomak iz izvještaja ser Augustina Valerija, providura krčkog, upućenog duždu u mjesecu studenom 1527. god. Izdvojivši glagoljaše iz kruga njihova svakodnevnog načina života, njihove slavenske tradicije u obrazovanju i pastorizaciji, ne uzimajući u obzir uvjete koji su početkom 16. st. doveli do osiromašenja glagoljaškog klera . . .«¹⁵. Sasvim druga slika dobiva se uvidom u brojne kapitulske knjige krčkih seoskih kaptola iz doba XVI.—XVIII. stoljeća, kao i u protokole krč-

¹¹ BAK, Akta biskupa Bemba II; M. BOLONIĆ, Uskoci otok Krk, kod Jadranskog zbornika u Rijeci; M. POLONIJO, Smrt biskupa Bemba, Krčki kalendar, New York, 1953, str. 56.

¹² Š. LJUBIĆ, n. dj. str. 10, 34; VATIKANSKI ARHIV, Relacija krčkog biskupa Calore 1715.

¹³ RUDOLF STROHAL, Glagolska notarska knjiga vrbničkoga notara Ivana Stašića, Zagreb, 1911, str. 199 (u daljnjem citiranju: STAŠIĆ).

¹⁴ IVAN GRŠKOVIĆ-VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ, »Nike uspomene starinse« Josipa Antuna Petriša (1787—1868), ZZZNZIO, knj. 37, str. 107 (kasnije: PETRIŠ).

¹⁵ E. HERCIGONJA, n. dj. 11.

kih glagoljskih notara. Stoga s pravom primjećuje Vjekoslav Štefanić: »Kapituli (tj. krčki, op. M. B.) su naime s vremenom postali vrlo bogati u nekretninama, stoci i kapitalu, a to su sve stjecali darivanjima, kupnjama, vjerskim fundacijama, zakupima, zajmovima kao i redovnim crkvenim službama i tzv. kapelanijama po brojnim raštrkanim crkvicama«¹⁶.

I na koncu recimo još i to, da su krčki popovi glagoljaši poput svoga naroda, iz kojeg su nikli i za koji su radili, bili uvijek skromni u hrani i u odijevanju te da su mnogi od njih obrađivali svoju zemlju, gojili životinje velog i malog grla, ribarili, ili su se pak bavili i kojim obrtom, o čemu će biti više govora u daljnjem razlaganju. Njihov način života i odijevanja, posebno njihova slavenska izobrazba i nepoznavanje latinskog jezika ostavljali su pred strancima potencirano loš dojam i oni su ih proglašavali neukima više nego su to zasluživali¹⁷.

Ovoliko sam smatrao potrebnim istaći u ovom malo opširnijem uvodu za bolje shvaćanje same stvari.

II. Što nam govore izvori

1. — Prvi pisani dokumenat koji nam govori o ekonomsko-socijalnom stanju krčkih popova glagoljaša jest izvještaj krčkog providura (providitore, upravitelj) ser Augustina Valerija od 30. studenoga 1527. u kojem on nakon svoje trogodišnje službe u Krku dužda u Mlecima izvještava o stanju otoka Krka (1525—1527), tj. o gospodarskom, prosvjetnom i društvenom stanju stanovništva na Krku. Budući da je to jedan od najstarijih izvještaja, ima zato za otok Krk i poznavanje prilika na njemu u to doba posebno značenje.

A jer je mletački dužd imao patronatsko pravo nad krčkom Crkvom, tj. nad crkvenim službama i beneficijama, providur Valerio smatrao je potrebnim da ga uz ostalo obavijesti i o crkvenim prilikama na Krku, posebno o kleru. Zbog njegove zanimljivosti za našu stvar donosim ovdje (u originalu) u cijelosti onaj dio relacije koji govori o krčkim svećenicima uopće, a ne samo o glagoljašima:

»Non restero etiam de ricordar reverenter a vostra serenità che avendo quella la autorità de tutti li benefitii ecclesiastici di quella insula per il suo ius patronatus, nella qual, essendo adeo multiplicato el numero de li preti, diaconi et subdiaconi ignorantissimi et poco dediti al divino culto, quali pro maiori parte se fano per non sottolaser alle gravezze personal, et bona parte del loro, se vogliono viver, convengono darsi a diversi exercitii et arte manuale, come sono marangoni, calegeri, barbieri et alla militia rural cum tanto poco honor et reverentia del nostro signor idio, quanto a vostra serenità e beneissimo noto. Il che causa da li ordinarii suoi, li quali per esser ignorantí, non servono li sacri canoni, ma per agnello o similia, procedono alla ordinatione de simili sopranominati, et a questo modo uno cieco mena l'altro ne la fossa. Perhò vostra serenità sapientissima et catholica vogli ordinar et commandar, che non possi ne debbi de cetero promover niuno ad alcun ordine sacro, se non serano diligentemente examinati coram reverendo domino episcopo per due de li canonicis del Capitolo Vegtense più docti sub debita iuramentis, et essendo trovati sufficienti, possino esser promossi et ordinati, et non altramente, accio siano servati essi sacri canoni et che questa generation imperitissima non multiplichi, come ha fatto fin hora. Perchè che in quella insula, che basterebano preti 50 ad summum, ne sono più de 300, assai che seriano tropo in una grande provintia. Il che serà glorio al nostro signor dio et grandissimo decoro alla sublimità vostra...«¹⁸.

U citiranom izvještaju krčki providur Valerio ističe da na otoku Krku ima veoma mnogo svećenika od kojih su mnogi stupili u svećenički red samo zato kako bi izbjegli javnim dužnostima (alla gravezza personal). Veći dio

¹⁶ VJ. ŠTEFANIĆ, Glagoljski 10.

¹⁷ ISTO, 17.

¹⁸ Vidi bilj. 4. Potcrtao M. B.

od njih, da bi mogli proživjeti, bave se također ručnim radovima. Oni su stolari, postolari, brijači i poljski stražari (militia rural). Mnogi su veoma neuki. Ali to je sve pravo biskupima, koji su i sami neuki, i ne poznavajući crkvenih zakona rede takve — a sve to za jednog janjca i slično. Stoga providur predlaže duždu da se posluži svojim patronatskim pravom te odredi, da nitko ne smije biti zaređen za svećenika, ako nije bio prije savjesno ispitan pred biskupom od dvojice najučenijih kanonika da se tako smanji njihov broj, jer na otoku, gdje bi bilo dostatno 50 svećenika, ima ih preko 300, što bi bilo dosta i za jednu veliku provinciju.

Za bolje shvaćanje ovog navedenog nepovoljnog izvještaja o krčkom kleru u trećem desetljeću XVI. stoljeća, moramo ovdje prije svega reći da je ovaj izvještaj pisan u vrijeme kad je na otoku Krku bio nerazmjerno velik broj glagoljaškog svećentva, od kojih su vjerojatno mnogi prebjegli na otok Krk s kopna bježeći pred Turcima. Koliko je ova providurova relacija neobjektivna i pretjerana, da ne rećemo i maliciozna, možemo zaključiti iz činjenice što Valerio čak krčkim biskupima (ne spominje ničije ime) predbacuje neznanje (ignorantia) te kako isti ne držeći se crkvenih propisa zaređuju svakoga — i neznalice, i to za jednog janjca ili što slično. Tada je bio u Krku biskup Natal a Turre (1515—1528), Talijan iz Vicenze, nećak predašnjeg krčkog biskupa Dunata a Turre (1484—1515).

U vezi s time potrebno je reći još nešto. Poznato je iz arhivskih dokumenata kako je mletačka vladavina bila jako ljubomorna na svoje patronatsko pravo nad crkvom i kako je budno pazila na biskupe i svećenike, da ne bi okrnjili to duždjevsko pravo¹⁹. Zbog toga je često dolazilo i do otvorenih sukoba između biskupa i klera s jedne strane i providura s druge strane i do čestih tužbi mletačkom duždu, kao npr. za biskupa Alberta Dujmi (1550—1564) koji je 8. siječnja 1558. vijećao u Krku sa svećentvom čitave biskupije što se ima poduzeti protiv krčkog providura Andjela Gradenika; te za biskupa Petra Bembo (1564—1589) koji se zbog čestih sporova s providurom htio čak odreći i biskupije, ali papa ne htjede primiti njegove odreke. Isti biskup tužio se god. 1570. da mu je oduzeta svaka sloboda, čak i riječi, te da su njemu i njegovom svećentvu bile zaplijenjene desetine, a providur da ga neće primiti ni u audijenciju²⁰.

U tom smislu treba shvatiti i providurove preporuke i sugestije duždu, tj. da poduzme u vezi s njegovim izvještajem o stanju Crkve i klera na Krku potrebne mjere »na slavu našega Gospodina Boga«, kako bi biskupi i svećenici više pazili na crkvene propise (sacri canoni) i kako bi više skrbili »za čast i slavu našega Gospodina Boga« (honor et reverentia del nostro signor idio). Zar to nije ironija i farizejstvo? Kao da je svjetovnoj mletačkoj vlasti, koja je sve gledala kroz prizmu trgovačkih interesa, više stalo do božjih i crkvenih interesa nego li biskupima i svećenicima.

Nakon rečenog možemo shvatiti koliko je objektivne istine u navedenom izvještaju krčkog providura Valerija. Što misle o ovom i sličnim izvještajima poznavaoči naše glagoljaške prošlosti i prilika na Krku (Vj. Štefanić i E. Hercigonja) rečeno je u uvodu ovog rada²¹.

¹⁹ To nam jasno govori i naziv kojim su sebe nazivali mletački duždevi: **Doge solo patrono della Chiesa di Veglia** (tj. Dužd jedini gospodar Krčke crkve).

²⁰ BAK, **Akta biskupa Dujmi**; Isto biskupa Bembo II; uspor. i M. POLO-NIJO, **Nekoliko obljetnica iz povijesti krčke biskupije**, Krčki kalendar, New York, 1954, str. 35; ISTI, **Smrt biskupa Bembo**, Isto 1953, str. 56—58.

²¹ Vidi bilj. 15 i 16.

2. — O ekonomsko-socijalnom stanju krčkih glagoljaša govore nam i dokumenti iz crkvenih izvora. Među ove spadaju prije svega dvije apostolske vizitacije. Prvu od njih obavio je apostolski vizitator Augustin Valier, biskup Verone, god. 1579. u mletačkoj Dalmaciji i na Kvarnerskim otocima (Krk, Rab, Cres, Lošinj i dr.)²². Isti je vizitator obavio vizitaciju krčkoj biskupiji u drugoj polovici mjeseca lipnja 1579. Uz grad Krk bile su vizitirane i glagoljaške župe (seoski kaptoli) u Baški, Dobrinju, Dubašnici, Omišlju, Poljicima i Vrbniku²³. Drugu je, isto tako u mletačkoj Dalmaciji i na Kvarnerskim otocima, obavio apostolski vizitator Mihovil Prioli, biskup u Vicenci (Italija), i to po nalogu pape Klementa VIII od 23. prosinca 1602. (počeo s vizitacijom barske biskupije) do 5. srpnja 1603. (završio u osorskoj biskupiji). Vizitaciju krčke biskupije obavio je od 7. do 23. lipnja 1603.²⁴

I jedna i druga imaju vrlo važnih i zanimljivih podataka o crkvi i glagoljašima u ondašnjoj mletačkoj Dalmaciji. Među ostalim ima u njima i zanimljivih podataka o ekonomsko-socijalnom položaju popova glagoljaša i Crkve uopće. Nas ovdje posebno zanima tadašnja krčka biskupija (otok Krk). Prvi vizitator — Augustin Valier — u svojem izvještaju Sv. Stolici ističe općenito siromaštvo svećenstva u mletačkoj Dalmaciji, ne izuzimajući dakako ni klera na Krku. Valier ne izvješćuje samo Sv. Stolicu nego također i mletačkog dužda o skrajnjem siromaštvu svećenika u Dalmaciji i na Kvarnerskim otocima, budući da prihodi kanonika i župa ne prelaze uopće 25 dukata godišnje. U vezi s time preporuča ih duždu moleći ga, da u onim provincijama ne uvodi desetine (državne) za koje bi mogao dobiti dozvolu od Sv. Stolice, jer bilo kakve dažbine postale bi neutjerive radi skrajnjeg siromaštva onih svećenika («...perchè veramente li crediti per l'estrema povertà di quelli sacerdoti diventano inessigibili . . .»²⁵). I drugi apostolski vizitator — Mihovil Prioli — govori o siromaštvu krčkih glagoljaša. Sudeći ih po njihovom odijevanju zaključuje, da su slabo odjeveni zbog siromaštva te da svi obrađuju i svoja polja («Preti dell'Isola non hanno vestimenti per la loro povertà che tutti quanti lavorano la terra»).

Kod navedenih apostolskih vizitacija ne može se govoriti o nekoj zlonamjernosti, ali mislim, da se može govoriti o tome da oni nisu bili potpuno upoznati s pravim stanjem stvari. U njihovim je naime izvještajima govor samo o desetinama koje su u pojedinim župama bile različite — obzirom na broj vjernika i njihovom materijalnom stanju, kao i obzirom na broj svećenika na koje se ista dijelila. Međutim, iz drugih izvora iz onog doba (konac XVI. i početak XVII. stoljeća) znamo, da su, barem krčki glagoljaši, uz redovite desetine primali također prihode iz drugih izvora, kako ćemo kasnije opširnije vidjeti. Mislim, da bi se i ovdje moglo reći što je već prije rečeno, da je način života i odijevanja krčkih glagoljaša ostavljao na strance loš dojam — više nego je u stvari bio. To bismo mogli reći i za Priolijevu izjavu. Što se pak tiče ručnog rada krčkih glagoljaša — o tome kasnije u posebnom poglavlju.

²² Vatikanski arhiv (VA), S. Congregazione del Concilio: 1579 *Antibarenis Visitatio Apostolica et aliarum in Dalmatia*. — *Visitatio Buduensis*. — Augustin Valier rodio se u Veneciji 7. travnja 1531. Godine 1565. postaje biskup Verone. Vrlo naobražen te je napisao nekoliko bogoslovnih djela, 1579. godine apostolski vizitator Dalmacije. Umro kao kardinal u Rimu 1606.

²³ Uspor. IVAN VITEZIĆ, *La prima visita apostolica posttridentina in Dalmazia* (nell'anno 1579), Rim 1957. (separat).

²⁴ VA, *Miscellanea*, Armarium VII, No. 100 i 101. O njoj uspor. i KARLO HORVAT, *Glagoljaši u Dalmaciji početkom 17. vijeka t. j. godine 1602.—1603.*, STARINE XXXIII, str. 537 i dalje.

3. — Uz navedene apostolske vizitacije o ekonomsko-socijalnom stanju krčkih glagoljaša imamo nešto podataka i u zapisnicima kanonskih vizitacija kao i u relacijama krčkih biskupa Sv. Stolici, ali razmjerno dosta malo. Iz toga bi se dalo zaključiti da materijalno stanje krčkih glagoljaša nije bilo baš tako loše, kako bi se dalo zaključiti iz prije citiranih izvora. Zapravo u zapisnicima kanonskih vizitacija krčkih biskupa ima vrlo malo podataka o tom pitanju. Tu i tamo ima govora o ručnom radu pojedinih svećenika, što su im dakako biskupi stalno branili. Zanimljivo je ovdje navesti jedan slučaj iz novije dobi. Biskup Ivan Antun Šintić (1792—1837) u želji da kod državnih vlasti, nakon ukidanja desetina, osigura pristojne prihode za uzdržavanje svoga dušobrižnog klera predlaže francuskom guverneru u Zadru da se poduzmu potrebne mjere za smanjenje svećenstva na otoku Krku, i to tako da suvišni mladi svećenici potraže sebi službu u drugim biskupijama države, osobito u Istri, gdje se osjeća oskudica svećenika²⁶.

Krčki biskupi ni u svojim relacijama Sv. Stolici uopće ne govore o nekom siromaštvu svoga klera. A o crkvama redovito se izjavljuju samo povoljno, tj. da su uredne i providene svime potrebnim, osim što biskup Petar Pavao Calore (1713—1727) u svojoj relaciji od god. 1715. kaže za župsku crkvu u Poljicama da je držana u redu, ali da je siromašna u paramentima i rubenini (»ben tenuta, ma povera di paramenti ed altre supeletili...«). Isti biskup u istoj relaciji dapače ističe bogatstvo otoka Krka (l'Isola d'oro), a posebno Dubašnice uslijed plodne zemlje te dobrog i traženog vina. Međutim, četvorica od njih, tj. biskupi Alojzije Lippoman (1623—1638), Juraj Georgiceus (1653—1660), spomenuti Calore i Petar Antun Zuccheri (1739—1778) u svojim relacijama pišu da se biskupijski svećenici bave također obrađivanjem zemlje i ribolovom (ali o tome kasnije)²⁷.

4. — Svakako najviše podataka za našu stvar nalazimo u sačuvanim knjigama krčkih seoskih kaptola u kojima su isti evidentirali prije svega svoja stečena prava (raznovrsni ugovori, oporuke, legati, darovnice itd.), zatim vodili i bilježili svoje račune (knjige primitaka i izdataka), svoju administraciju, zaključke svojih kapitulskih sastanaka, osobito evidenciju desetina, tj. o primanju i dijeljenju istih. Te su knjige vodili posebno za to određeni svećenici, prokurator (upravitelj) i dižmari (decimarius) i drugi, koji su se redovito birali na godinu dana. Tako su krčki seoski kaptoli imali uglavnom slijedeće knjige: opća kapitulska knjiga, knjiga kapitulskih prokuratora (razni zakupi zemlje, ovaca i dr.), knjiga o pravima klera (knjiga dokumenata), kapitulska knjiga (ugovori, zapisi o legatima itd.), knjiga računa kapitulskih prokuratora, knjiga dižmara, knjiga (iskaz) desetina janjaca, knjiga (iskaz) desetina žitarica i dr., knjige legata tzv. polica vječnih misnih obveza dotičnog klera itd.²⁸.

Mnogo vrijednih podataka o materijalnom (ekonomskom) stanju Krčana uopće, a posebno o ekonomsko-socijalnom položaju krčkih popova glagoljaša, možemo naći u notarskim knjigama krčkih notara koje sadrže svakovrsne ugovore (isprave tzv. štrumenti ili uštrumenti) kao što su npr. kupoprodaje, zamjene, darovnice, ženidbeni ugovori (o davanju dote i kontradote), zakupi, oporuke (tištamenti), kodicili (kuncicilj), nagodbe (kumpromes), procjene (štíme), inventari (levendar), darivanja mladomisniku tzv. dari, itd. Za našu

²⁶ Citirano prema I. VITEZIĆ, n. dj., str. 34.

²⁶ BAK, Akta biskupa Šintića.

²⁷ VA, Relacije krčkih biskupa.

su stvar posebno zanimljive oporuke, koje sve od reda, imaju posebne odredbe o misama, o darivanju braščina i klera; zatim tzv. D a r i — koji su se davali mladomisnicima prigodom mladih misa i napokon razni ugovori u kojima je jedna stranka svećenik kao i inventari pojedinih svećenika. Iz tih notarskih knjiga proizlazi da ekonomsko stanje krčkih popova glagoljaša nije bilo nimalo loše, o čemu će biti govora u kasnijem prikazivanju²⁹.

III. IZVORI PRIHODA KRČKIH GLAGOLJAŠA

Da bismo mogli što bolje uočiti ekonomsko-socijalno stanje krčkih popova glagoljaša — od XVI. stoljeća dalje — potrebno je ovdje prije svega reći nešto o raznovrsnim izvorima njihovih prihoda. Glavni prihodi za uzdržavanje krčkog klera bili su: desetine, nadarbine (beneficiji) crkava, kapela i oltara, kapelanije (službe kod brojnih bratovština), mise i dr. Ovome treba pribrojiti i tzv. patrimonij koji je svaki svećenik morao imati već pri primanju subđeonata. Pored toga oni su imali i svoja gospodarstva — svoje kuće, zemljišne posjede, životinje (velike i male), pčele, itd.

A. DESETINE

1. — Svakako prvi i glavni izvor za uzdržavanje popova glagoljaša na Krku bile su *desetine* kojima je prvenstvena i glavna svrha bila pružiti Crkvi i njihovim službenicima potrebno za dolično uzdržavanje. Desetine (decime, dežma, dižma, deseto, desetak) su javnopravno podavanje desetog dijela zemljišnog priroda, stočnog priploda, odnosno proizvoda, pa i lične zarade od služba ili obrta. Sistem desetina poznavali su i kulturni narodi Staroga vijeka, a još posebno židovski narod kako nam to na više mjesta svjedoči Sveto pismo Staroga zavjeta. Po uzoru Crkve u Srednjem vijeku uvele su je i države za podmirivanje svojih potreba, te stoga razlikujemo dvije vrste desetina: crkvenu i državnu. Tako je i mletačka republika imala i svoje državne desetine tzv. desetine sv. Marka³⁰.

Crkvene desetine su deseti dio svih plodova i pravedno stečenih prihoda koji se daju službenicima Crkve za njihovo uzdržavanje, a time se ujedno priznavalo opće i vrhovno gospodstvo božje nad svim stvorenim. Ove desetine imaju svoj izvor u Starom zavjetu³¹. Smisao desetina tumače nam ove riječi: »Sve desetine od zemlje, od usjeva poljskoga i od plodova drveća vlasništvo su Gospodnje . . . Što se tiče desetine od goveda i ovaca, ima se od svega, . . . uvijek deseti dio posvetiti Gospodu« (Lev 27, 30—32). Bogu, Vrhovnom gospodaru svega i djelatlju svih dobara pripadaju prvine desetina, stoga deseti dio desetina treba žrtvovati Bogu, a ostali dio desetina Bog prepušta svojim službenicima — svećenicima za njihovo dostojno uzdržavanje (Br 18, 26). Prema tome desetine imaju svoj izvor u pozitivnoj božjoj zapovijedi koja se zasniva na naravnom zakonu o davanju zaslužene plaće rad-

²⁹ Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*.

³⁰ Pri ovom mojem radu poslužio sam se s ovim notarskim knjigama: STASIĆ, *Fragmenat glagoljske notarske knjige Ivana Mantakovića, bašćanskog notara (1526—1527)* — u izdanju VJ. ŠTEFANIĆ, u *Vjesniku kr. drž. arhiva, Zagreb za god. 1934.* i još tri glagoljske isprave istog notara iz god. 1514—1527. (ISTI, *Zbornik hist. instituta JAZU, Vol. I*) i s drugim notarskim zapisima objavljenim u raznim radovima.

³¹ Uspor. F. LUCII FERRARIS, *Bibliotheca, III svezak, Rim 1886.* (Decimae, pp. 11—35); OPCA ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE, svez. II, str. 283.

³² Usp. Post. 14, 20; 28, 22; Izl 22, 28; Lev 27, 30—40; Br 18, 11 i 26 i 28.

niku. Tako su ih shvaćali Židovi te su bili vjerni u davanju desetina (usp. Post 14, 20; 28, 22 itd.) i davali su je obilato («. . . Od svega obilno donesoše desetinu . . .», 2 Ljet 31, 6).

Principi koji su regulirali plaćanje desetina u Starom zavjetu bili su preuzeti i u Novom zavjetu, premda desetine kao takve nisu bile odmah uvedene. U tom smislu treba shvatiti riječi Isusove: »Radnik zaslužuje uzdržavanje« (Mt 10, 10; Lk 10, 7) kao i riječi sv. Pavla: »Ne znate li, da se oni, koji obavljaju svetu službu, hrane od hramskih dohodaka, da službenici žrtvenika sa žrtvenikom dijele?« (1 Kor 9, 13). Poznata je stoga riječ: »Tko služi oltaru — od oltara neka živi«.

Crkveni pisci nisu složni kad je riječ o postanku crkvenih desetina. Prema sv. Ciprijanu još u III. stoljeću dobrovoljna i obilna davanja sa strane vjernika bila su dovoljna za uzdržavanje svećenika. Međutim, kasnije — kad su se ta dobrovoljna darivanja počela smanjivati, počeli su crkveni oci poticati vjernike da prema Mojsijevom zakonu doprinose desetine za crkvene potrebe. Čini se, da je crkvena desetina sve do VI. stoljeća bila dobrovoljno davanje za uzdržavanje Crkve i njenih službenika. Prve tragove obveznog plaćanja crkvenih desetina nalazimo u odredbama II. sabora u Tours-u od god. 567. i onog u Mâcon-u od god. 583. Taj sistem plaćanja desetina počeo se onda širiti u Francuskoj, Engleskoj i Irskoj i zatim po čitavoj zapadnoj Europi. Karlo Veliki, kao i franački vladari u VIII. stoljeću, naredio je čak državnim zakonom davanje desetina Crkvi, i to kao naknadu za sekularizaciju njenih posjeda. Dužnost davanja desetina »koju je sam Bog naredio« naređivali su i mnogi pape, dok nije i Tridentski sabor (Sess. XXV. de ref. c. 12) zaprijetio čak ekskomunikacijom onima koji ne bi davali desetine ili koji bi varali i sprečavali plaćanje istih.

U Hrvatskoj za narodnih vladara desetina nije bila zakonom propisana, ali su je u Ugarskoj uveli već prvi kraljevi, tj. po primanju kršćanstva, pa je nakon uspostavljanja državne zajednice s Mađarima proširena i na Hrvatsku. Što se pak tiče otoka Krka, mišljenja smo, da je ustanova desetina na Krku vrlo stara, budući da je otok Krk već rano primio kršćanstvo te da su je Krčani poznavali već za vladanja domaćih krčkih knezova Frankopana, pa zatim za mletačke vladavine (1480—1797), dok ih nije početkom XIX. stoljeća ukinula francuska vladavina.

I napokon desetine mogu biti stvarne (reales) i osobne (personales) prema tome što se daje u ime desetina. Stvarne su desetine podavanja od zemljišnog priroda, stočnog priploda, odnosno od bilo kojeg proizvoda. Tako su Židovi davali »desetinu od zemlje, od usjeva poljskoga i od plodova drveća . . .« te »desetine od goveda i ovaca« (usp. Lev 27, 30, 32), tj. prvine od žita, vina, ulja, meda, smokava, te od svakoga roda zemaljskoga kao i životinja malog i velikog zuba (II. Dnev. 31, 6). Osobne desetine su pak podavanja od osobne zarade od službe ili obrta, tj. doprinos u novcu (negotium et artificium, stipendia militum, merces et salarium, furna, lapidicinae, fodinae metallorum, molendinae itd.)³².

2. — Ustanova desetina na otoku Krku vrlo je stara kao što je staro i kršćanstvo na Krku sa svojim seoskim kaptolima koji se spominju već god. 1100³³. Desetine su bile zapravo glavni, premda ne i jedini, prihod popova

³² Uspor. BIBLIOTHECA FERRARIS; ENCICLOPEDIA CATTOLICA, IV, st. 1269 i d., Città del Vaticano 1950; OPĆA ENCIKLOPEDIJA i dr.

³³ Uspor. M. BOLONIC, *Seoski kaptoli u krčkoj biskupiji*, BS, 1966, br. 1, str. 122—145.

glagoljaša na Krku. Međutim, prvi pisani spomen o desetinama na Krku zabilježen nam je u ispravi od 4. veljače 1467., u nekom sporu između vrbničkog i bašćanskog klera u pitanju desetina. To je bila »teška i pirikuloža pravda . . . varhu nikih kunfini . . . i to uzrok i diferenciju ka biše meju kapitulom rečenoga kaštela Varbnika i kapitula od Baški zauzrok od nike desetini ke su v rečenih kunfinih«³⁴. Drugi spomen o desetinama na Krku nalazimo u jednoj ispravi od god. 1503. u kojoj se kaže, da su se desetine u gradu Krku nosile u nekadanju crkvu sv. Margarite pod romaničkom crkvom sv. Kvirina iz XI./XII. stoljeća. Tu je naime bila kaptolska decimarija — desetnac³⁵. O desetinama na Krku govori nam i žalba (priziv na Sv. Stolicu) vrbničkog kaptola od 21. prosinca 1539. protiv krčkog biskupa Ivana Rosa u kojoj se kaže, da je tada bilo u Vrbniku 36 misnika te 25 i više đakona, subđakona, akolita i žakna koji su svi živjeli »de Massa Decimali«. Tu se također navodi kako se dijele desetine³⁶. Svi ti najstariji izvori govore o desetinama kao o već staroj, uvedenoj praksi. O desetinama na Krku imamo zatim vrlo mnogo podataka npr. u biskupskim kanonskim vizitacijama i njihovim relacijama Sv. Stolici, apostolskim vizitacijama te u drugim spisima biskupskog i kaptolskog arhiva u Krku, zatim u raznim sačuvanim knjigama seoskih kaptola i u drugim. U daljnjem izlaganju donijet ćemo neke zanimljive podatke o desetinama na Krku, o visini desetina kao i o dijeljenju i upravljanju istih.

Prije negoli prijedemo na prikaz spomenutih apostolskih vizitacija koje nam sadrže više podataka o desetinama na Krku, obazret ćemo se ovdje na neke vrste protiv desetinskog otpora polovicom XVI. stoljeća. Sudeći po nekim kanonskim vizitacijama iz te dobi, čini se, da je na otoku Krku postojala neka organizirana akcija protiv plaćanja desetina. Tu su akciju vodili osobito krčki plemići (veleposjednici), i to vjerojatno pod uplivom Luterovih reformacijskih ideja. Toliko bi se dalo zaključiti iz naredbe dužda Petra Lauda od 17. studenoga 1539. kojom naređuje krčkom providuru Alojziju Pisani neka svim sredstvima ide na ruku biskupu Ivanu Rosa u pobijanju zlih običaja u narodu otoka Krka koji »većinom slijedi Lutherovu sektu«³⁷.

Taj otpor i neka pasivnost u plaćanju desetina, koji se javlja više-manje kroz cijelo XVI. stoljeće, najjači je svakako bio polovinom istog stoljeća, tj. od god. 1541. kad je krčko vijeće (Consiglio) tužilo biskupa Ivana Rosa (1531—1549) mletačkoj vladi, da on za najmanje stvari, osobito u pitanju desetina, postupa protiv dužnika ekskomunikacijom, tamo do šezdesetih godina kad su krčki plemići god. 1558. čak tvorno napali biskupa Alberta Dujmi (1550—1564) htijeću ga ubiti. Intervencijom mletačke vlade 1558. godine bio je otpor krčkih plemića skršen. Potom su svi suci pojedinih kaštela na Krku

³⁴ Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 300—301. Usput budi rečeno da je ista pravopisno tiskana knjiga u biskupskom arhivu u Krku »VERBENICO AL LAUDO« (dosje tiskan zbog parnice) koja uključuje sve spise u vezi s tom parnicom od god. 1752. Spor se kan zbog parnice) koja uključuje sve spise u vezi s tom parnicom do god. 1752. Spor se nastavio i u XIX. stoljeću o čemu nam svjedoči knjiga: DINKO VITEŽIĆ, *La questione sui confini fra le comuni censuarie di Verbenico e Bescavalle, Trieste 1888*. O tom sporu vidi i pop IVAN FERETIĆ, u njegovoj povijesti grada i otoka Krka (rukopis 1819).

³⁵ IVAN CRNČIĆ, *Najstarija poviest krčkoj, osorskoj rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji*, Rim 1867, str. 125.

³⁶ BAK, *Akta biskupa Rosa*; uspor. i VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 35.

³⁷ BAK, u prijepisu u *Akta biskupa Marchi*. — »... di quelli sudditi nostri, si della Città come dell' Isola Le quali ad interdene sono molesis(s)ime, della poca stima anzi dispreggio, che quelli fanno delli divini precetti vivendo e seguendo gran parte la setta Luterana, con sacrileggi, contratti illiciti, et usurpando de beni et entrate ecclesiastiche, . . . et che peggio è alcuni di loro etiam detrahendo del honore del Degno Episcopo, et minaciando di offenderlo . . . »Drugi vijesti o krčkim luteranima nema u biskupskom arhivu pa je prednje sigurno pretjerano.

27. prosinca 1560. dali pred providurom izjavu da su bili zavedeni od krčkih plemića i da odustaju od protudesetinske akcije. I kad je biskup Dujmi u siječnju 1561. vizitirao biskupiju (otok Krk), u svim su ga kaštelima dočekali mjesni suci s čitavim narodom i uvjeravali ga da su u pitanju plaćanja desetina bili zavedeni od plemića moleći ga za oprostjenje³⁸.

Još i kasnije bilo je pojedinačnih slučajeva neplaćanja desetina (i opet se radi o plemićima u Krku i u Baški) kako nam to svjedoče zapisnici kantskih vizitacija biskupa Petra Bemba iz god. 1565. i 1578.³⁹

Međutim, osobiti otpor protiv plaćanja desetina bio je u Dubašnici gdje su krčki plemići imali svoje posjede koji nijesu htjeli plaćati desetine. Dubašnica se je smatrala tada najbogatijim dijelom otoka Krka⁴⁰. Takav njihov postupak djelovao je i na tamošnje seljake. Stoga je mletačka republika posebni dukulom od 19. srpnja 1541. naredila krčkom providuru da bdije nad pravilnim ubiranjem desetina, osobito u Dubašnici⁴¹. O toj borbi protiv plaćanja desetina u Dubašnici govori i biskup Pavao Calore u svojoj relaciji Sv. Stolici god. 1715. U tom izvještaju biskup piše, kako su ondješnji stanovnici negda vodili dugu borbu protiv plaćanja desetina. I kako je napokon nakon dugih i teških napora biskupa bilo dogovoreno da će oni u ime desetina doprinositi 16-ti dio, a ne pravu desetinu kako je to običaj u ostalim dijelovima Krka⁴². Međutim, u drugim izvorima nema govora o 1/16 dijelu u Dubašnici. A u Baški se na jednom mjestu govori čak o osmariji, tj. o osmom dijelu⁴³.

3. — Pogledajmo sada što nam o desetinama u krčkoj biskupiji govore sprijeda spomenute apostolske vizitacije. Iz Valierove vizitacije (1579) imam pri ruci podatke samo za župe Dubašnicu i Vrbnik. U zapisniku spomenute vizitacije piše za župu Dubašnicu, da je dušobrižnička služba u toj župi ovisna od katedrale i kaptola u Krku, te da župniku uvijek pripada četvrtina desetina. Taj četvrti dio desetina, koja se sastoji od pšenice, vina i životinja i koja dopire do 50 dukata godišnje, dijeli se na osam dijelova budući da je tada u Dubašnici bilo 7 svećenika, a župniku su pripadala dva dijela⁴⁴. Prema istoj vizitaciji kleru u Vrbniku pripadao je prihod od polovice sakupljenih desetina koja se tada dijelila na 42 dijela s tom razlikom da je župnik poviše primao: star⁴⁵ žita i ječma (hordeum, tal. orzo) te jedno janje i dva sića⁴⁶ vina⁴⁷. Isto je tako bilo i u Dobrinju⁴⁸.

Mnogo više podataka i za sve otočke glagoljaške župe nalazimo u drugoj apostolskoj vizitaciji — Mihovila Priolija (1603). U zapisniku iste vizitacije

³⁸ BAK, Akta biskupa Lippomana.

³⁹ BAK, Pastirski pohodi I; M. POLONIJO, Krčki kalendar 1954, str. 35 (v. bilj. 20).

⁴⁰ VA, Relacija biskupa Petra Pavla Calore — 1715. — Govoreći o Dubašnici piše: »Il terreno è fertile sopra tutti dell' Isola e produce un vino molto apprezzato e per ciò ricercato anco di fuori chi si ha notizia . . .« 41 — str. 6.

⁴¹ ISTO, str. 6.

⁴² ISTO — »Fecero già gl' habitanti lunga resistenza alla soluzione delle decime Parocchiali e dopo molti lunghi e penosi tentativi dei Vescovi fù loro finalmente accordato di contribuire d' ogni sedeci di uno, la dove in tutto il resto dell' Isola si contribuisce la decima vera«.

⁴³ BAK, Akta biskupa Marchi.

⁴⁴ Uspor. Polica od osmarije bašćanskog klera i dr. (1722—1745), V. ŠTEFANIĆ, JAZU II, str. 222. — O rečenom uspor. i VJ. ŠTEFANIĆ, Knjige krčkih glagoljaša u XVI stoljeću, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, Knj. XII, sv. 1—2, 1935, str. 2—8.

⁴⁵ VA, Apostolska vizitacija A. Valier, — »Ecclesia S. A. polinaris Episcopi cura animarum dependet a Cathedrali, et Capitulo, et quarta pars Decimarum semper applicetur parcho loci«.

⁴⁶ Star — mjera za žito; mletački oko 80 litara.

⁴⁷ Sić — tal. secchio, vjedro, mjera za tekućinu, 11 litara.

⁴⁸ VA, — »Reditus est dimidium decimarum . . . dividuntur in quadraginta duas partes ex quis portionibus Plebanus habet plus aliis stiarum frumenti, et ordeï, et agnum (?) in duabus guanciae vini . . .«

⁴⁹ Vidi bilj. 47.

čita se za Bašku da polovica svih sakupljenih desetina pripada biskupu, dok druga polovica pripada »al clero di Besca«, time da župniku pripadaju dva dijela, tj. jedan dio kao svakom svećeniku a drugi kao plovanu. I klerici (žakni) imali su dijela u desetinama, tako su npr. primali đakoni polovicu svećeničkog dijela, subđakoni četvrtinu, a niži klerici ništa. Osim toga svaki je svećenik uživao i po koji beneficij koje kapele. Prema istoj vizitaciji Baška je tada imala 250 obitelji s 1170 duša, 17 svećenika i 3 đakona i subđakona; 27 crkava i kapela i šest bratovština od kojih su neke bile dosta bogate⁴⁹.

O desetinama u Dobrinju slično izjavljuje dobrinjski plovnik Ivan Jurešić (70 godina). Prema njegovoj izjavi dižmar (decimaro), kojeg svake godine bira kaptol a potvrđuje biskup, sakuplja desetine. Od tih sakupljenih desetina (»di questo cumulo«) u Dobrinju odlučuje se najprije za mjesnog župnika »baril⁵⁰ žita; isto tako ječma i prosa i jedan sir«. Isto toliko i za dižmara te svakom od njih još poviše po 12 sića vina. Preostalo se zatim dijeli po polovici biskupu i druga polovina »svima nama siromašnim svećenicima (»e altra a tutti noi poveri sacerdoti«), a ima nas 25«. I to se dijeli na jednake dijelove svima svećenicima, pošto se prije dalo svakom đakonu, subđakonu i žaknu polovica mletačkog barila pšenice, ječma, prosa i sirka. I tako je svaki svećenik dobio u ime desetina godišnje od prilike 6—8 dukata. A župnik pak mora na Božić dati objed svima svećenicima i žaknima. Tada je u Dobrinju bilo 200 ognjišta s 950 duša, 11 crkava i kapela, te 6 bratovština⁵¹.

O desetinama u Dubašnici, uz ono što je već rečeno u Valierovoj apostolskoj vizitaciji, donosimo ovdje što nam je o tome zabilježio Mihovil Prioli u svojoj apostolskoj vizitaciji. U pitanju diobe istih slaže se s Valierovom izjavom. Prema istoj sakupljena desetina u župi dijeli se na četiri dijela, od kojih jedna četvrtina pripada crkvi⁵², druga biskupu, treća stolnom kaptolu u Krku i preostala četvrtina kleru u Dubašnici. Četvrti dio koji ostaje kleru u Dubašnici iznosi godišnje 60 dukata (prema Valieru — 50) i dijeli se na sedam svećenika (tj. na osam dijela kao i za Valera) i na šest žakna koji dobivaju četvrtinu svećeničkog dijela. Prema istoj vizitaciji godišnji prihod svakog kapitularca iznosio je 6 do 7 dukata (u ime desetina). Tada je Dubašnica brojila 867 vjernika u 160 obitelji. Sa samostanskom crkvom u Portu bilo je tada u Dubašnici šest crkava i kapela i dvije bratovštine — sv. Apolinara uz veliki oltar istoimene župske crkve (300 članova) i sv. Nikole na istoimenom oltaru u samostanskoj crkvi sv. Marije Magdalene u Portu⁵³.

Slično kao u Dobrinju bilo je i u Omišlju, koji je tada imao 750 duša. Kapitularci biraju između sebe dižmara kojeg biskup potvrđuje. Od sakupljenih desetina u Omišlju najprije se odijele četiri kvarte⁵⁴ usjeva (biade — usjevi, žito) za dižmara i četiri kvarte za hostije. Od preostalog jedna polovica pripada biskupu, a druga mjesnom kleru. Oni svi dobivaju jednaki dio, osim plovana koji dobiva dva dijela. Đakoni dobivaju 1/2 svećeničkog dijela,

⁴⁹ VA, apostolska vizitacija M. Priolija, str. 448—474; M. BOLONIC, *Bratovština...*

⁵⁰ Baril — mjera za tekućinu; mletački je imao 64,30 litara.

⁵¹ VA, M. Prioli — str. 535; M. BOLONIC, *Bratovština...*

⁵² Tj. katedralnoj crkvi kako se može razabrati iz relacije biskupa Baltazara Nosadina (1695) u kojoj piše da se dota katedralne crkve sastoji iz desetina područnih podružja grada Krka (krčki suburbij) kao i Dubašnice i Poljica koja se dijeli u četiri dijela.

⁵³ VA, citirana vizitacija i M. BOLONIC, *Bratovština...*

⁵⁴ Kvarta — žitna i solna mjera. U Rijeci pola stara. (V. ZLATKO HERKOV, *Mjere Hrvatskog primorja*, Historijski arhiv u Rijeci, 1971, Posebno izd. 4, str. 60.)

a subđakoni i niži klerici 1/4 dijela. U vezi s time omišaljski plovani pop Antun Bozanić — starac od 78 godina — izjavljuje, da on kao župnik dobiva oko 15 dukata godišnje, dok ostali svećenici po 7—8 dukata godišnje. Tada je u Omišlju bilo 7 svećenika, 3 đakona, 4 subđakona i 3 klerika. Isti župnik također izjavljuje, da se desetina dijeli samo među svećenike rođene u mjestu — župi («all'i Preti del luogo nativi»), te da s prihodom od desetina ne bi mogao živjeti ni tri mjeseca u godini, kad ne bi imao svoga patrimonija⁵⁵. To potvrđuje i načelnik (sudac — iudex) mjesta izjavljujući da su omišaljski svećenici siromašni te im stoga svatko daje za život. Inače svećenici uredno vrše svoju službu i svaki nosi svećeničko odijelo («Ognuno va in habito»). Da su omišaljski svećenici — uz desetine — imali također još i druge prihode, svjedoči nam župnikova izjava u istom zapisniku, tj. da su svi svećenički prihodi godišnje iznosili 20—22 dukata. U Omišlju su tada bile 22 crkve i kapele i nekoliko braščina, od kojih je bila najbogatija ona sv. Marije Velike (Stomorina) u župskoj crkvi (60—70 članova)⁵⁶.

Pod seoski kaptol, odnosno pod župu, u Omišlju spadalo je također i selo Miholjice (kasniji Sv. Vid) — udaljeno 2 sata hoda od Omišlja, koje je tada imalo 24 obitelji za koje je skrbio posebni kapelan — član seoskog kapitula u Omišlju. Istome je svaka obitelj davala u naravi — po kvartu pšenice, po sić vina i drugo. U selu je bila bratovština sv. Križa (60 članova) i dvije crkve⁵⁷.

U Poljicima bilo je s desetinama slično kao i u Dubašnici. Sa Sv. Fuskom (kasnije Linardići) bilo je tada u Poljicima 600 osoba u 160 ognjišta, tri svećenika (uz plovana još po jedan u Poljicima i u Sv. Fuski) i dva klerika. U pitanju desetina župnik pop Matej Milojković ili Zgaljić izjavljuje, da od sabranih desetina u župi, 1/4 pripada biskupu, 1/4 stolnom kaptolu u Krku, 1/4 crkvi u Poljicima(2)⁵⁸ i 1/4 mjesnim popovima. Od toga dijela pripadaju plovani dva dijela; drugi svećenici dobivaju po jedan dio, dok žakni ne dobivaju ništa. Prihod župnika od desetina iznosio je godišnje oko 20 dukata, a drugih svećenika oko 10 dukata. Na teritoriju poljičke kapitulske župe bilo je — uz samostansku crkvu sv. Marije u Glavotoku — osim crkava i kapela, dok se ne spominje nijedna braščina⁵⁹.

I napokon još o desetinama u Vrbniku. Već je u Valierovoj vizitaciji bilo rečeno, da je polovica sakupljenih desetina u Vrbniku pripadala biskupu, a druga polovica mjesnim svećenicima kojih je tada bilo 42 na oko 1000 duša. Plovani je, kao i drugdje, imao jedan dio više od drugih popova. Slično čitamo i u Priolijevoj vizitaciji s tom razlikom što je tada Vrbnik brojio oko 900 stanovnika, a ladanjski kaptol 30 svećenika («Sacerdoti sono almeno 30»). Osamdesetogodišnji plovani pop Bartul Bozanić izjavio je vizitatoru u svezi pitanja desetina, da vrbnički kaptol ima povlasticu ili stari običaj, da kad netko u Vrbniku postane svećenik odmah stiče pravo na crkvene prihode («delli emolumenti della Chiesa») i to koliko i župnik s tom razlikom što župnik zbog dušobrižničke službe prima poviše još: jedan mletački baril pše-

⁵⁵ VA, M. Prioli. — ». . . quando io non havessi un poco de patrimonio non haverei da vivere tre mesi . . . ».

⁵⁶ ISTO; M. BOLONIĆ, *Bratovštine* . . .

⁵⁷ ISTO.

⁵⁸ Prema relaciji biskupa Nosadina na desetinama poljičkim participirala i stolna crkva u Krku. (Vidi bilj. 52).

⁵⁹ VA, M. Prioli; M. BOLONIĆ, *Bratovština* . . .

nice, prosa, ječma i sirka, te dva dijela vina i jednog janjca⁶⁰. Polovica od skupljenih desetina ide biskupu, a druga polovica ostaje vrbničkoj crkvi što se onda dijeli na sve svećenike («. . . e l'altra metà e della nostra Chiesa et va partita come vi ho detto in tanti Preti che semo . . .»). Đakoni nemaju dijela od desetina ali im se nešto daje. Svaki svećenik u ime desetina dobije godišnje oko 10 dukata. Svi svećenici nose svećeničko odijelo. Prema istoj vizitaciji bilo je tada u Vrbniku 15 crkava i kapela te deset braščina od kojih su bile 2 bogate, tj. sv. Marije Velike i sv. Ivana Krstitelja koja je imala i ubožnicu (hospicij, hospitale)⁶¹.

I na koncu navedimo još i ono što apostolski vizitator Mihovil Prioli kaže općenito o popovima glagoljašima na Krku, tj. da se otočki svećenici slabo odijevaju zbog svoga siromaštva te da svi obrađuju zemlju⁶². Što treba misliti o ovim i sličnim izjavama, rečeno je sprijeda.

Kako je razvidno iz izvještaja apostolskih vizitatora Augustina Valiera (1579) i Mihovila Priolija (1603) glavni izvor prihoda krčkih popova glagoljaša bile su desetine koje su se sastojale od obvezatnog podavanja u naravi, tj. od priroda zemlje: pšenica, ječam, proso, ulje, vino, smokve i dr. i od priloda životinja: janjci ili kozlići, ribe i sl. Desetine, koje su u pojedinim kaštelima sabirali tzv. dižmari, dijelile su redovito u dva dijela, od kojih je jedna polovica pripadala biskupu i stolnom kaptolu u Krku, a druga je polovica ostajala kleru u odnosnim kaštelima koja se dijelila na jednake dijelove među sve kapitulare, budući da je kaptol kao takav vršio dušobrižničku službu u župi jer »svi popovi bijahu »*comparochi*« ili ti *pomoćnici plovanski*«⁶³. Župnici dobivali su redovito dva dijela, tj. kao svaki drugi kapitularec i povrh toga kao župnik. U nekim župama primali su dvostruki dio i dižmari (Dobrinj), a u drugim župama (Baška, Dubašnica, Omišalj, Poljica i Vrbnik) uz redoviti svećenički dio još nešto poviše na račun dižmarske službe. U nekim su župama na desetinama participirali i klerici (Baška, Dobrinj, Dubašnica, Omišalj), dok u Poljicima i Vrbniku oni nisu imali dijela u desetinama⁶⁴. U župama Dubašnici i Poljicima, koje su bile ovisne o stolnom kaptolu u Krku, ostajala je samo jedna četvrtina od sakupljenih desetina koja se onda dijelila među mjesni kler kako je sprijeda rečeno. U Dobrinju bi se od sakupljenih desetina (»*di questo cumulo*«) prije svega oduzela određena količina za plovana i dižmara, a preostalo se onda dijelilo na polovicu između biskupa i mjesni kler. U Omišlju pak odijelio bi se najprije određeni kvantum za dižmara i za pečenje hostija. Da su popovi glagoljaši na Krku — uz desetine — imali i druge prihode razvidno je iz izjave omišaljskog plovana popa Antuna Bozanića koji kaže, da su svećenički prihodi iznosili godišnje od 20—22 dukata, dok su od desetina primali tek 7—8 dukata godišnje. Isti spominje također patrimonij, a u Baški se spominju prihodi i od beneficija.

Iz Priolijeve vizitacije razvidno je koliko je iznosio svećenički prihod od desetina u pojedinim župama. Taj dio od desetina ovisio je ponajviše od

⁶⁰ ISTO. — » . . . habbiamo questo privilegio, o antico uso che ognuno che si faccia sacerdote di questo nostro luogo subito viene a partecipare dell' emolumenti della Chiesa tanto quanto il Piovano eccetto che il Piovano ha di più per la cura delle anime un Baro Venetiano de formento, un de miglio, un d' orzo, et un de sorgo et doi quarte de vino, et un agnello . . . »

⁶¹ ISTO; M. BOLONIĆ, *Bratovštine* . . .

⁶² ISTO. — »Preti d' Isola non hanno vestimenti per la loro povertà che tutti quanti lavorano terra«.

⁶³ Riječi popa Ivana Feretića. Uspor. M. BOLONIĆ, *Seoski* . . . , str. 129.

⁶⁴ Kako je rečeno sprijeda.

broja svećenika u župi. Zbog toga zbog velikog broja svećenika i klerika, osobito u nekim župama, prihod od desetina nije bio velik. Tako se god. 1603. desetina dijelila: u Baški — među 17 svećenika i nekoliko klerika (đakoni 3 i subđakoni); u Dobrinju — među 25 svećenika i klerike; u Dubašnici — među 7 svećenika i 6 žakna; u Omišlju — između 7 svećenika i 10 klerika; u Poljicama — među 3 svećenika; a u Vrbniku — među barem 30 svećenika. Stoga je razumljivo da je svećenički dio od desetina varirao u pojedinim mjestima od 6—10 dukata. Najmanji su bili u Dobrinju, Dubašnici i Omišlju, tj. 6—8 dukata po svećeniku godišnje, a u Poljicama i Vrbniku oni su dopirali godišnje do 10 dukata. Prema tome prihod župnika na Krku od desetina kretao se od 12—20 dukata na godinu. Prema Valierovoj vizitaciji godišnji prihodi župnika u Dalmaciji veoma su varirali, tj. od 10—200 dukata. I drugdje su bile više-manje iste prilike te su godišnji prihodi župnika od desetina rijetko prelazili iznos od 50 dukata⁶⁵. Prema relaciji krčkog providura Lovre Gisi od 23. kolovoza 1538. plaća učitelja u Krku, isto tako i liječnika, iznosila je 50 dukata godišnje⁶⁶. A prema jednoj drugoj relaciji od god. 1580.⁶⁷ plaća mletačkih činovnika u Dalmaciji (konti u gradovima, vojni zapovjednici, dvorjanici i dr.) kretale su se između 10 i 30 dukata mjesečno⁶⁸. Iz relacije krčkog biskupa Petra Calore od god. 1715. Sv. Stolicu proizlazi, da prihodi krčkog biskupa nisu dostizali iznos od 2000 mletačkih dukata na godinu, od čega je morao plaćati i Papinske desetine kad su bile zatražene i učitelja škole za klerike u Krku⁶⁹.

U vezi s rečenim, imajući u vidu samo prihode od desetina, moglo bi se govoriti o siromaštvu krčkih popova glagoljaša, kako to zaključuje M. Prioli u svojoj vizitaciji⁷⁰. Stoga i dobrinjski plovani pop Ivan Jurešić govoreći o desetinama u Dobrinju izjavljuje, da se desetine dijele po pola između biskupa i mjesnog siromašnog klera⁷¹. A i omišaljski župnik pop Antun Bozanić kaže u tom smislu, da od prihoda desetina ne bi mogao živjeti ni tri mjeseca, kad ne bi imao svoga patronija. O siromaštvu omišaljskog klera govori i omišaljski sudac, i zato ih i narod pomaže⁷². Međutim, župnici drugih (4) kaštela ni riječju ne spominju neko svoje siromaštvo.

Recimo još i ovo: u vezi s navedenim apostolskim vizitacijama ni u jednoj ni u drugoj nema ni spomena o nekom protivljenju ili neplaćanju desetina, kako je bio slučaj prije obavljanja istih vizitacija⁷³.

4. — Prije nego prijeđemo na druge izvore prihoda krčkih glagoljaša, iznijet ćemo ovdje nešto o sakupljanju i upravljanju desetina. Kako je razvidno iz citirane Priolijeve vizitacije i raznih glagoljskih kodeksa krčkih seoskih kapitula skrb za sabiranje i dijeljenje desetina spadala je na dižmara (decimarius) koji je zbog toga kod dijeljenja desetina primao dvostruki ili barem povećani svećenički dio istih. Dižmar je bio biran od kapitula na

⁶⁵ Usp. I. VITEZIĆ, n. dj. str. 35.

⁶⁶ Usp. S. LJUBIĆ, *Commissiones . . .*, II, str. 144—145. — »Per il salario de uno maistro de schuola — ducati 50. Per il salario di un medico — ducati 50.«

⁶⁷ Nalazi se u Vatikanskoj Apostolskoj Biblioteci (Urb. lat. 829 — IV, ff. 554r — 550r). Citirano prema I. VITEZIĆ, n. dj. str. 35.

⁶⁸ ISTO.

⁶⁹ VA. — »Le rendite Episcopali sono di molto inferiori alla fama, poichè non arrivano alli due milla ducati di moneta Veneta con l'aggravio di decima Papale, di sussidio quando sia imposto e del Maestro di scuola de Chierici«.

⁷⁰ Vidi bilj. 62.

⁷¹ Vidi bilj. 51.

⁷² Vidi bilj. 56.

⁷³ Vidi bilj. 37 i 38.

Maslinsku nedjelju a biskup bi ga potvrdio⁷⁴. Kako se radilo o važnoj službi, vrbnički kaptol izdao je god. 1512. posebni statut (pravilnik) glede službe decimara koji je potvrdio krčki biskup Donat. Radi delikatnosti službe koja mu je bila povjerena, dižmar je morao biti pošten, pismen, te je uz to morao pružiti jamstvo za eventualne propuste⁷⁵. U vezi s time neće nas začuditi činjenica, da je baščanski kler birao sakristana u sakristiji, a zatim bi izišao van crkve — na groblje — i ondje se glasalo (balotalo) za dižmara⁷⁶. Služba mu je trajala godinu dana, tj. od Jurjeva do Jurjeva (23. IV). Dižmar je vodio posebnu knjigu o evidenciji desetina. To je bila tzv. dižmarska knjiga u koju je dižmar bilježio primanja desetina (u naravi) kao i dijeljenje istih između biskupa i klera te među članove mjesnog kapitula. U te su knjige dižmari bilježili koji puta također i druga kapitulska primanja, kao npr. od kapelanija, od misa, od najmova i zajmova, od travarine, životinja, kamate itd.

Primjera radi donosimo ovdje jedan takav slučaj iz vrbničke kaptolske knjige (1570—1715). Na 3. stranici čitamo ovaj zapis o desetinama: »1576. To su kemeti(!) ki su dali desetinu toga leta.

Ivan Žanić prosa min //// vina sić // prosa min /// itd.

Na stranici 23. piše:

Dopade gospodina biskupa pš(enice) star 16 mane mina;⁷⁷
ozimca stari 24, kvarta 1;
rže stari 5, min 5;
s(ir)ka stara 2, m(i)ni 2;
vina kvarat 97.

Plovanu pš(enice) star, êr(ca), prosa star, sirka star, vina kvarti 2;
mani (tj. dižmaru što je primao više od drugih, op. M. B.)
star pš(enice) 1, êr(ca) 1, prosa 1, sirka 1, vina kvarti 2^{«78}.

I, evo, sada jednog primjera o primanju i diobi desetina janjaca u Baški god. 1790. Dižmar pop Frane Lolić vodio je posebnu knjigu — »Knjiga ca pride gagnac u desetina . . .« u koju je bilježio primitak janjaca, podjelu istih između biskupa i klera, i to po tjednima, te popis mjesnih popova s oznakom (potezom) koliko janjaca kome pripada. Plovan je imao dva poteza (dva janjca), tj. jednoga kao svaki drugi svećenik a jednoga kao plovan na plovanu. Kako je rečeno, podjela se vršila svakog tjedna kao npr.:

»Na 9 maja
dopalo je g(ospodi)na biskupa 5
postovani kler 5
Na 16 maja
dopalo je g(ospodi)na biskupa 12
postovani kler . . . . . 12.^{«79}

⁷⁴ Usp. Knjiga računa kapitulskog dižmara (1745—1764), f. 190. — »1799 na 17 marza u Baški. / Obicajnim načinom Postovani kler ballotajuchi u Nediglu Maslinsku Prokraduri, Dizmara, Santizi i dva kurata . . .« (v. VJ. ŠTEFANIĆ, Glagoljski 48).

⁷⁵ Opširnije v. M. BOLONIĆ, Seoski . . .

⁷⁶ BAK, Akta biskupa Stjepana Davida.

⁷⁷ Mina — mjera za žito, tj. dva kvartarola ili 12 kg.

⁷⁸ Prema VJ. ŠTEFANIĆ, Glagoljski, str. 303. Posljednje odnosi se na dio što su ga plovan i dižmar primali poviše od drugih.

⁷⁹ V. ŠTEFANIĆ, Glagoljski, str. 51.

Budući da se znalo koji puta u dižmarske knjige bilježiti i druge stvari, a jer se koji puta radilo eventualno i o kakvim neurednostima, biskup Juraj Georgiceus okružnicom od 17. srpnja 1657. naredio je pod prijetnjom kazne od 25 dukata u korist katedrale, da decimari u gradu Krku kao i oni po otoku moraju imati posebnu knjižicu za desetine, a ne bilo kakve kartušine, kako je bio običaj, i voditi ih uredno, da bude iz njih razvidno koliko od desetina otpada na vino i koliko na druga podavanja. U te knjige moraju također bilježiti tko je dao desetine i koliko. Nadalje biskup naređuje, da svaki dižmar mora donijeti tu knjigu, na koncu svoje uprave, na pregled u biskupsku kancelariju i zato neka paze da bude pismo jasno i razgovijetno⁸⁰. Ovdje primijećujemo da su dižmari seoskih kaptola pisali svoje knjige na hrvatskom jeziku i glagoljicom sve do početka XIX. stoljeća⁸¹.

Ako se ima na pameti, kako je bila odgovorna i teška dižmarska služba, od koga se tražila najveća savjesnost, točnost, uredno vođenje knjiga, jamstvo i sl., komu se prijetilo čak teškim kaznama za eventualne propuste (o čemu svjedoče mnoge parnice u pitanju desetina), nije nimalo čudno da su se svećenici teško prihvaćali ove službe. Ta se služba vršila po stanovitom redu i posebnim propisima pojedinih kaptola. U vezi s time vrlo je zanimljiv zapisnik o sastanku bašćanskog kaptola, držanog 27. ožujka 1676., iz kojeg se vidi, kako je pop Mihovil Seršić dao kleru 100 lira i baril vina samo da ga ne biraju za dižmara⁸².

Dižmar nije bio dužan polagati račune o desetinama i drugom samo biskupu nego također i svima kapitularcima. Služba dižmara trajala je prema gospodarskoj godini od Jurjeva do Jurjeva. U vezi s time su dižmari, i eventualni prokaduri u većim kaptolima, polagali račun o svojoj upravi kapitulu na završetku svoje uprave o Jurjevu (23. IV.) ili o Markovu (25. IV.), kako nam to svjedoče sačuvane kapitulske knjige. Tako npr. u kapitulskoj knjizi: Godišnji računi (1741—1774) na f. 21^v čitamo ovu bilješku: »1743 dan s(ve)toga Marka. Va kući poštovanoga kapitula Dobrina bištani i vieni nih računi podpisani popa Mikuli Šatora kako niže«⁸³. Isto je zabilježeno u knjizi računa (1805—1810) na f.1^v: »Bihu spravni po(štova)ni redovnici na dan S. Marka u gnjih kući . . .«⁸⁴ Godine 1775. bio je takav sastanak na Jurjevo, »po užanci«: »1775. Bihu spravni mnogo poš(tova)ni redovnici na dan S. Jurè u nih kući po užanci za učinit nih računi u vrime nih dižmara popa I(va)na Brusića . . .«⁸⁵. Tako je bilo i u ostalim otočkim kaptolima.

5. — A sada nešto o dužnosti podavanja desetina. Desetine su bili dužni davati svi seljaci — kmetovi — teritorija jedne općine koji se je redovito poklapao s granicama župe — ladanjskog kaptola —, i to od svih poljoprivrednih prihoda te janjaca i kozlića. Desetina se plaćala onom kaptolu na čijem

⁸⁰ BAK. — »... tener il suo libretto, e non altrimenti li scartafacci sin qui costumati, nelli qual libretti tener doveranno note chiare e distinte di quanto averanno esatto d' esse Decime, si de vini, come d' ogni altra cosa solita pagarsi. Dovendo tali note contenere quello, e quanto da chi l' averanno esato ò ricorso. . . . Quali libretti ogn' uno di essi Decimari doverà portare, e consegnare nell' officio della Cancelleria Nostra, finita ch' averà la sua carica, amministrazione, e resi li conti, conforme al consueto: avvertendo che la scrittura sia chiara e distinta . . .« (Akta Georgicej).

⁸¹ Usp. VJ. STEFANIĆ, **Glagoljski**.

⁸² ISTO, str. 34.

⁸³ ISTO, str. 76.

⁸⁴ ISTO, str. 77.

⁸⁵ ISTO, str. 76.

se teritoriju nalazilo zemljište ili pastirski stan, makar bio vlasnik iz druge župe. U tom smislu piše Vrbničanin Josip Antun Petriš: »Ov kapitul verbenški prijmial je desetinu od svake intradi i od vina od svih mest, ke su bili na našem kunfini, premda su bili gospodari od mest ljudi od drugih komun; ne samo od intrad i sočiva i od vina, nego i od janjac od svih onih stani, ke su bili na našem kunfini, i to akoprem su se ovce pasli na tujem kunfinu«⁸⁶. Tu treba vjerojatno tražiti uzrok parničenju o granicama između bašćanske i vrbničke općine te bašćanskog i vrbničkog kaptola⁸⁷.

Od plaćanja desetina bili su oslobođeni svećenici posebnim duždevim odlukama. Već smo sprijeda vidjeli kako apostolski vizitator Augustin Valier nakon svoje apostolske vizitacije (1579) preporuča mletačkom duždu da u onim provincijama zbog siromaštva klera ne uvodi desetine za koju bi mogao dobiti dozvolu od Sv. Stolice⁸⁸. Potvrdu za to nalazimo u presudi Pasqualina de Danieli, apostolskog protonotara kao duždeva delegiranog suca, od 28. lipnja 1682. kojom se uvažuje žalba krčkog klera protiv fiskalnog prokuratora, i presuđuje da kler ne treba plaćati desetine⁸⁹. I u staroj dobrinjskoj kapitulskoj knjizi (XVI.—XVIII. st.) čitamo, kako je seoski kaptol u Dobrinju odlukom biskupa Antuna, legata Sv. Stolice u Veneciji, od god. 1564. bio oslobođen od plaćanja crkvenih desetina⁹⁰. To nam potvrđuje i kapitulska knjiga »Vječni legati« (1738—1804) iz Dubašnice koja na strani 216. do kraja iste knjige donosi akta (kopije na talijanskom jeziku) koja se odnose na oslobođenje krčkog klera od podavanja desetina — odlukom mletačkog senata od god. 1791.⁹¹ I jedna druga knjiga seoskog kaptola u Dubašnici donosi više kopija isprava o oslobađanju klera od plaćanja desetina, i to od god. 1553. sve do god. 1677. — počevši od odluke: 1553. 19 Agosto in Pregadi do rješjenja što ga potpisuje Antonio Corner sopraintendente delle X.me (tj. Decime, op. M. B.), a koje je datirano Venetia li 24 Luglio 1677. Kopije su na talijanskom jeziku i izvađene da simile esistente in officio delle X.me del Clero⁹². Poradi izuzeća svećenika od plaćanja desetina — izuzimale su se od istog podavanja i čitave svećeničke obitelji kojima su oni pripadali. Tako je biskup Ivan A. Šintić god. 1821. pisao tršćanskoj vladi, da zbog eksempcije svećenika ne plaćaju desetine čitave njihove obitelji, a ni redovnici. Ali, da će to brzo prestati, budući da više od jedne trećine svećenika imaju već preko 70 godina života⁹³.

Obveznici su dobili desetine u kaptolske kuće tzv. desetina (decimaria) koje su po tome dobile i ime. Takav desetina imao je svaki krčki kapitul. Tako se u jednoj notarskoj ispravi od god. 1686. spominje desetina u Baški: 1686. miseca jenvara na dan 13 u Baški na Primorju u desetincu⁹⁴. Isti desetina u Baški spominje se i god. 1790. u dižmarskoj knjizi popa Frana Lolića: Knjiga ca pride gagnac u desetina pod dizmarom popom Franom Lolićem Letta 1790.⁹⁵ O skupljanju desetina u Vrbniku piše nam već spomenuti Josip Antun Petriš: »Ova

⁸⁶ PETRIŠ, str. 116.

⁸⁷ Vidi bilj. 34.

⁸⁸ Vidi bilj. 25.

⁸⁹ Usp. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 35.

⁹⁰ ISTO, str. 72.

⁹¹ ISTO, str. 98.

⁹² ISTO, str. 99.

⁹³ BAK, *snopić kolovoz 1821. broj: 185.*

⁹⁴ Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 38.

⁹⁵ ISTO, str. 51.

desetina se je spravljala u desetinec, to jest u onu kuću ka je pokraj vele crikve priko puta po kom se gre na Dverca . . . U ovu kuću bila je dužnost svakoga kmeta donest desetinu«⁹⁶.

Po svemu sudeći ova je kuća bila nekoć privatno vlasništvo jednog vrbničkog popa, a služila je već tada za sakupljanje desetina, kako se može zaključiti iz kupoprodajnog ugovora od 13. siječnja 1638. U njemu naime čitamo: ». . . pop Garžan Brusić (je prodao) go(spodi)nu plovanu popu Garžanu Perfetiću njega del kuće, ka je (v) Varbnci pod zvonik, ka se zove Desetina c (potcrtao M. B.), sa visim lazom i vilazom, če k njoj pristoji, svojimi kunfini, slobodnu, po štimi . . . « Kuća je bila procijenjena L 102⁹⁷. Taj »desetina« postoji još i danas uz vrbničku župsku crkvu. Kaptolska kuća u Dobrinju spominje se već god. 1576. — za kanonske vizitacije biskupa P. Bemba. U zapisniku te vizitacije pop Ivan Franković izjavljuje, da je s nekoliko drugih svećenika bio pozvan u kaptolsku kuću (in casa del' Capitolo)⁹⁸. Zatim se ista kaptulska kuća spominje u raznim kaptolskim knjigama u kojima se ona naziva »njihovom kućom«. Tako npr. ». . . u nih kući«, ». . . va kući poštovanoga kapitula« itd.⁹⁹. Bivša škola u Poljicima na trgu pred župskom crkvom bila je nekada kaptolska kuća (desetina) koja je god. 1924. preuređena za školu¹⁰⁰. Godine 1711. spominje se takav desetina (Casa di Decimaria) i u Omišlju¹⁰¹. Te su njihove kuće bile ujedno i uredovnice u kojima su se oni sastajali na razne sjednice (koji put su držali svoje sastanke — osobito kad su se birali kaptolski službenici — i u sakristijama), gdje su držali također i svoje knjige. Tu su oni sklapali razne ugovore, držali dražbovanja itd.¹⁰².

U svrhu sakupljanja desetina svaki je kapitul imao točan popis svih onih koji su bili dužni davati desetine. Stoga je svaki dižmar točno bilježio sve one koji su donosili propisane desetine i vodio o tome točnu evidenciju. U tom smislu piše Petriš o dižmaru ». . . i pisal je sve potenko, koji je ča donášal . . .«¹⁰³. O svakoj vrsti desetina vodio se posebni iskaz, tako npr. za pšenicu i druge prirodnine, za vino, janje itd. Takav jedan iskaz obveznika koji su donijeli vino za dižmarske službe popa Barića Tomašića u Vrbniku god. 1691. sadrži 220 takvih obveznika. Taj iskaz (polica) vrlo je zanimljiv za poznavanje prezimena i nadimaka, kojih ima vrlo mnogo, koncem XVII. stoljeća u Vrbniku. Upada u oči činjenica, da je dižmar mnoge donosioce jednostavno ubilježio po njihovim nadimcima ili samo imenima, kao npr. Mare Čikova, Safta Sisina, Mihovilac, Lucka Kekova, Tripan, Ivankova, Milja, Telentova, Zvanica, Fumia, Dobroja, Piero, Kurado, Andrijaš, Kapara, Vinka, Vlastelin, Mate Bolandin itd.¹⁰⁴.

Ovako sakupljena desetina dijelila se prema sakupljanju istih, tj. više puta godišnje, kako bi se iste sakupile. Tako se tzv. prva ljetina dijelila nakon ovršene vršidbe žitarica — i to koncem kolovoza ili najkasnije do Miholje (29. IX). O tome imamo bilješku u kaptolskoj knjizi seoskog kaptola u Baški za god. 1795.: Na 22 augusta 1795. Postovani redovniči, koji doma jimate u svojih /: seniče, ozimča, arei, čičere :/

⁹⁶ PETRIŠ, str. 116; STAŠIĆ, br. 6, str. 11.

⁹⁷ STAŠIĆ, br. 6, str. 11.

⁹⁸ BAK, I. Pastirski pohodi.

⁹⁹ Vidi kaptulske knjige VJ. STEFANIĆ, Glagoljski (u Baški i Dobrinju).

¹⁰⁰ Usp. M. BOLONIĆ, Školovanje krčkih glagoljaša (rukopis).

¹⁰¹ BAK, Akta biskupa Nosadina — Parnice i dr.

¹⁰² Uspor. VJ. STEFANIĆ, Glagoljski, str. 76, 77 i dr.

¹⁰³ PETRIŠ, str. 116.

¹⁰⁴ BAK, II. Kaznene parnice 1620—1764, Copia della Polizza di quelli, che hanno portato vino in Decimaria, consegnato à Pre Barich Tomasich Decimario; vidi M. BOLONIĆ, Prezimana i nadimci u Vrbniku u prošlosti i danas, Krčki zbornik VI, 1975. str.

pod desetinu, ovdje se zapisite, dilit se hoće na 31 augusta¹⁰⁵. Slično piše Petriš za Vrbnik: »Na sverhi letine perve, t.j. kada je bila svršena verhadba, a najdalje o Miholji (29. 9.) se je dilila intrada vela t. j. šenica, ozimec, i sočivo . . . Tako se je diljivala i mala intrada na svoju dobu« (tj. proso, sirak, hajda, mali kukuruz, mali grah i dr., op. M. B.) — tj. u jeseni — u listopadu ili studenom¹⁰⁶. Tako isto dijelila se i desetina od vina. Desetina pak od janjaca dijelila se u proljeće — redovito u svibnju, i to svakog tjedna između biskupa i mjesnog klera, kako smo već sprijeda vidjeli.

Ovdje ćemo donijeti što nam je o desetini janjaca Petriš zabilježio za Vrbnik: »Desetina, kako rekoh¹⁰⁷, davaše se od sve letine počamši od janjac. Svaki stan ovčiji iliti tor, koji bijaše na našem kunfinu, bi dužan davati pravu desetinu janjac, t. j. svakoga desetoga jančića, a na što priticāše 10, ono moralo je plaćat po 4 soldina od glave . . . Počinjalo se prijimat jance na dan Uznesenja Gospodinova, pa kod sočiva, pak od šenice, ozimca, erži, pak od prosa, sirka, hajde, i bara i fažola po vrimenu od pobiranja; na isti način od vina . . .«¹⁰⁸. Evo jedne bilješke o davanju desetina janjaca u Vrbniku od god. 1570.: Stan Matije Vitezića suma ênac i k(o)zli(i)ć 7. Stan Petra Dr(u)žinića suma ênac i kozlić 10 . . .¹⁰⁹.

Tako sakupljena desetina u stanovito doba godina dijelila se prema ustaljenom redu na dva dijela: jedna polovica biskupu i stolnom kaptolu u Krku i druga polovica mjesnom kleru, kako je već sprijeda o tome nešto rečeno u vezi s izvještajima apostolskih vizitacija od god. 1579. i 1603.¹¹⁰ A sada ovdje nešto opširnije o tome. Evo, što nam je o tome zabilježio Petriš za Vrbnik, a slično — s manjim izmjenama — bilo je i kod drugih krčkih kapitula:

»Dilila se je intrada na pol: jedna polovica je hodela biskupu i kanonikom od Veje (tj. Krka, op. M. B.), a drugo pol su dilili mej sobum redovnici od kapitula. Ali prvo je uzimal dižmar stari, to jest star šenice, i star ozimca, a te stari su bile stari rimske to jest svaki od četiri quarte (od osam minic¹¹¹ svaki). Ostalo se je dililo po glavah, svakomu redovniku po jedan del, a plovanu dva dela, t. j. jedan kako popu od kapitula, a drugi del kako plovanu. I sekrestanom (tzv. santiz — svećenik, op. M. B.) je hodel jeden del poviše. / Tako se je diljivala i mala intrada na svoju dobu, ma ni imel dižmar stara. Li (= isto tako, op. M. B.) se je dililo vino, od koga dižmaru je hodel jeden spud od osam sić. I njegovu su bill i podcidki, to jest: ono će je teklo čisto vino z bečve prez nagibat, to se je dililo ko i intrada, a ono će je ostajalo va bačvah, to je bilo dižmarovo . . . . Od one polovice popovske se je ostavljalo jedna bačvica za posvetilišća svetih maš, a svega skupa jedan spud za razdilil ubozim na Vazam«¹¹².

I na drugom mjestu Petriš opet piše:

». . . Od svake verstne desetine šenice i ozimca hojaše desetinaru najprije jeden star od 4 kvarte i tako sekrestanom svetostajnikom; i svakomu od ovih jedan spud vina, t. j. baril¹¹³ i dva sića. Ostalo diljaše se na pol, t. j. pol redovnikom verbenskim, a pol biskupu i kanonikom, kako je rečeno malo prije. Desetinar je uzimal tolikajše po jednu mezanu¹¹⁴ vina za svaki dan, poklam pričinjahu ljudi nosit desetinu od istoga vina, ter do prvoga razdiljenja, koje se je moralo kadgod na više puta činiti, jer ne mogāše se u bačve uložiti sve zajedno. U desetinać, t. j. u onu kuću i konobu, koja se derži lože pod zvonikom natermuntanu, spravljāše se sva desetina. / Redovnici pak diljahu meju sobom njihovu polovicu po glavah jednako, samo plovanu su hodili dva i tako i svetotajnikom, t. j. jedan del kako ud od kapitula, a drugi kako krušnjaku. Ja se spominjem, kad je bila diljena desetina redovniška na 28 deli«¹¹⁵.

¹⁰⁵ Usp. VJ. ŠTEFANIĆ, Glagoljski, str. 52, Iskaz o primanju desetina žitarica. Iz rečene bilješke dađe se zaključiti da su pojedini svećenici primali desetine od svoje rodbine i svojih susjeda.

¹⁰⁶ PETRIŠ, str. 116.

¹⁰⁷ Vidi bilj. 86.

¹⁰⁸ PETRIŠ, str. 132.

¹⁰⁹ Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, Glagoljski, str. 303 (Miscellanea 1570—1715).

¹¹⁰ Vidi bilj. 48 i dalje.

¹¹¹ Mina, minica — v. bilj. 77.

¹¹² PETRIŠ, str. 116.

¹¹³ Baril — vidi bilj. 50.

¹¹⁴ Mezana — (tal.), vrć od 1,50 litre.

¹¹⁵ PETRIŠ, str. 132.

Slično je bilo i kod drugih otočkih kaptola. Tako je npr. u Dobrinju bio običaj, da su od sveukupne mase sakupljenih desetina najprije uzeli svoj dio župnik i dižmar, u Omišlju samo dižmar i poviše 4 kvarte pšenice za pečenje hostija, a onda se ostalo dijelilo na dva dijela, tj. polovica biskupu i polovica mjesnom kleru. U drugim pak mjestima desetine su se najprije podijelile na dva jednaka dijela, a onda bi dižmar i župnik uzeli svoje dijelove od te polovice¹¹⁶. U Baški od svećeničke polovice desetina najprije se odijelila dva svećenička dijela za sakristane (santize, svetotajnike), po jedan dio za plovana i dižmara i k tome jedan dio za hostije kao i vino za mise. Drži se, da je svaki svećenik u Baški dobivao od desetina: oko 1/2 stara kukuruza, 1 kvartarol (6 kg) graha, 3 stara žita, prosa star 1, 1 kvartarol kukuruza, sirka kvartarola 3, 4 barila vina, 1/2 janjca, što bi u novcu iznosilo oko 80 lira¹¹⁸. O dijeljenju janjaca god. 1790. vidi sprijeda¹⁸⁸. O dijeljenju desetina U Vrbniku god. 1570. vidi sprijeda¹¹⁹, kao i bilješku iz god. 1670.: »1670 miseca sektebra dan ta dan razdilismo velo žito i sočivo: pride g. g. biskupu ozimca — m(in) 270; pšenice min — 70; reže min — 8 i pol; sočiva min 13 i pol. I bitu prežentena mesti g. biskupa pop Anto(n) od Omišla . . .«¹²⁰.

6. — Pravo na uživanje desetina imao je svaki svećenik — član mjesnog kaptola. Uvjet za primanje u kaptol bio je — dati svemu kleru objed prigodom subdakonata, đakonata i prezbiterata¹²¹. »Doklam ni daval sve tri pašće, piše Petriš za Vrbnik, nisu mu davali niti mesta u njihovu koru, nego je klječival va vrime od oficija i vičernje od zvana kora. I ni imi dela od nijednoga dohodka kapitulskoga«¹²². (potcrtao M. B.). Potvrdu za to nalazimo i u izvaji vrbnickoga plovana popa Barića Bozanića koju je dao apostolskom vizitatoru M. Prioliju god. 1603. Prema njegovoj izvaji, kad je klerik bio zaređen za svećenika postao je članom kaptola, a prema tome i dionikom desetina i drugih svećeničkih prihoda¹²³. Zanimljivo je ovdje za bilježiti još jednu odredbu omišaljskog klera od god. 1778. u pitanju primanju mladih popova u kapitul: Nota od mladih pop. / Uzderži se (s) vakomu mladomu popu prvo leto L 171, i to za stroške učiniše stari popi za pravdi(!) od klera¹²⁴.

U pitanju primanja desetina svaki je kaptol imao svoje uredbe (»zakon«) kojima je bilo određeno, kada mladomisnik ili svećenik stiče pravo na primanje desetina, i kada gubi isto pravo. A postojale su i stanovite iznimke, kad su za to postojali opravdani razlozi. Tako su npr. vrbnički svećenici na svojoj sjednici »1487 miseca sek'tebra dan 14 budući Vrbnici va crikvi blaženi dive Marie . . . kupno dobrovolnim' zakonom 'esu odlučili i ote da bude stanovito mej redovnici ki budu poslie vekovečnim zakonom« donijeli osam »zakona« koji se odnose na primanje kapitulskih prihoda (od misa, procesija, drugih službi) kao i desetina. Tko neopravdano ne sudjeluje kod raznih službi gubi pravo (»nema dela«) na odnosne prihode. »Peti zakon« odnosi se

¹¹⁶ Vidi bilj. 64.

¹¹⁷ Našastar seoskog kaptola u Baški, Naredbe od 19. IV. 1768. i 20. V. 1777.

¹¹⁸ Vidi bilj. 79.

¹¹⁹ Vidi bilj. 109.

¹²⁰ Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, Glagoljski, str. 305.

¹²¹ Vidi M. BOLONIĆ, Seoski . . ., Primanje u kaptol; PETRIŠ, str. 117—118.

¹²² PETRIŠ, str. 118.

¹²³ Vidi bilj. 60.

¹²⁴ Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, str. 260.

na desetine i glasi: ki bi ne opslužival mise općinske ka se služi vs'ki dn' ku služimo po nedilah nima dela od desetini. Ovaj »vekovni zakon« ima i svoj dodatak po kojem rečene odredbe ne vrijede za one: ki bi poš'l' v Rim' ali v' Erusolim' ili ks(ve)tomu Ekovu ili v Asiž ili Rakanatu na ta prošćen'è, ima del kako on' ki opslužue kapituli više pisane. Međutim, nema pravo na svećeničke prihode onaj svećenik: ki kôli redovnik' (bi) pošal' na kapelu van' kotara vrbanškoga koliko vrime bude hodil' toliko nima dela Vrabnici (!) mej redovnici . . . Sličan zaključak (»ordin«) donesen je i na kapitulskoj sjednici — u Vrbniku 14. rujna 1507., tj. » . . . učini ordin . . . za sada i vazda da kigodi redovnik ne bi prišal na mise ke se oće od lemozine toliko u kaštelu Verbniku koliko zvane kaštela služjenih, da ne mozi imati dela. I ako bi ki ta redovnik imel kapelaniju zvana svoga mesta, da nima imit dela med nim i¹²⁵. Budući da su se kaptolski prihodi obračunavali od Jurjeva do Jurjeva, bio je običaj u Vrbniku da svećenik koji je primicirao prije Jurjeva nije primao dijela za ono doba nego samo 12 soldi¹²⁶.

I u Baški je u pitanju primanja desetina postojao stari običaj, koji je bio ponovno potvrđen i na kaptolskoj sjednici — 23. ožujka 1750., da nijedan svećenik (mladomisnik ili koji se vratio kući iz druge biskupije) ne može biti primljen u seoski kaptol i uživati njegove prihode ako se ne prijavi u roku jednog mjeseca po Jurjevu. Taj je propis ponovno potvrdio i biskup Ivan A. Šintić svojom odlukom od 12. rujna 1803¹²⁷.

Nesudjelovanje kod kaptolskih službi (oficij, mise, procesije itd.) kašnjavao se dapače obustavom odgovarajućeg dijela kaptolskih prihoda. U tom smislu kod seoskog kaptola u Omišlju postojao je zakon, da svećenik koji ne vrši službu u župskoj crkvi kroz puna tri mjeseca (izuzev bolest ili posao u vlastitoj župi) gubi četvrtinu svih kaptolskih prihoda (uključivši dakako i desetine); tko pak ne bi vršio službu kod župske crkve puna 4 mjeseca redom gubi sve prihode cijele godine osim tangentu za mise koje je per turnum obavio u župskoj crkvi¹²⁸. Takav je običaj postojao i u drugim kaptolima po otoku. Tako je dobrinjski plovčanin Ivan Gržetić 18. listopada 1650. izjavio vizitatoru — generalnom vikaru Mauriciju Veneriju, da nesudjelovanje kod kaptolskih službi kažnjava s 4 solda. Tako sakupljena svota ili se dijelila među sve kapitulare ili »per il cisindello« (kandilo)¹²⁹. Slično je izjavio već prije i župnik pop Ivan Jurešić prigodom apostolske vizitacije M. Priolija god. 1603. u Dobrinju¹³⁰. Iznos od takvih obustava (pena, punktacija) znao je tokom godine prilično narasti, kako se može razabrati iz knjige računa kapitulskog dižmara u Baški (1745—1764). U toj naime knjizi u obračunu podjele kapitulskih prihoda (f. 10) čita se i ovo: Ovo e ča ostavihu popom ki nisu nastali crikvu i službe i osekviji. / Popu Ivanu Čeperiću . . . L 10 itd. Takvih ima 29 popova. Nakon toga (f. 10^v) piše: Sve sume . . . 4777. / Čelih deli pedešet i jedan dopade na del . . . L 84¹³¹.

¹²⁵ Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, str. 290—291.

¹²⁶ BAK, Dižmarski statut potvrđen god. 1575; vidi M. BOLONIĆ, Seoski . . .

¹²⁷ BAK, Akta biskupa Šintića.

¹²⁸ BAK, Iz parnice 1642.

¹²⁹ BAK, I. Pastirski pohodi.

¹³⁰ VA, vizitacija M. Priolija.

¹³¹ Usp. VJ. ŠTEFANIĆ, Glagoljski, str. 48.

Desetine i drugi kaptolski prihodi pripadali su i onim svećenicima koji zbog bolesti ili kojeg drugog opravdanog razloga nisu mogli doći na obveznu službu u plovansku crkvu. Tako je kler u Dubašnici na svojem kapitulskom sastanku — 11. studenoga 1755. odlučio, da se prihodi klera dijele jednako i na one svećenike koji zbog bolesti ili starosti ne mogu doći na obveznu službu u župsku crkvu, jer je ona udaljena od njihovih sela¹³².

Posebna odredba u pitanju primanja desetina i drugih kapitulskih prihoda postojala je i za slučaj smrti onih svećenika koji su umrli tijekom godine. Tako je vrbnički kler na svojoj kaptolskoj sjednici od 3. svibnja 1637. donio zaključak, koji su potpisali svi vrbnički popovi (21 na broju) — na čelu »pop Garžan Parfetić plovani«, kojim se utvrđuje da se ima dati njegov dio »intrade« (prihod u naravi, ljetina) onom popu koji bi umro kroz godinu¹³³. I kapitul u Omišlju god 1759. donosi sličan zaključak za slučaj smrti svećenika kroz godinu te dapače točno određuje koliko »intrade« pripada takvom svećeniku. Taj zaključak glasi:

Učinihomo pati (ugovor, nagodba) meju sobom g(ospodi)n plovani i svi ostali redovnici, da kada g(ospodi)n Bog sudi koga redovnika od ovoga svita, ima mu se staviti na račun intrada kako sliidi:

Senica mina	2
Ozimać mina	1
Vina slič	1
Proso mina	1
Fermenton (kukuruz) mina	1:10
Sirak mina	:10
Fažola (grah) mina	2: ¹³⁴

7. — Za primljene desetine sa strane vjernika krčki kleri (kaptoli) koji su kolektivno vršili dušobrižničku službu s plovonom na čelu imali su dužnost obavljati: dnevno službu (tj. moliti u crkvi zajednički božanski oficij) i služiti svaki dan misu za puk (to je bila tzv. konventualna misa ili »misa od kuventa«), dijeliti sv. Sakramente, providjati umiruće, voditi procesije i obavljati ostale crkvene funkcije¹³⁵. O toj svakodnevnoj misi »za puk« (»misa općinska«), koju su kaptoli bili dužni govoriti u ime desetina, riječ je u sprijeda citiranoj odredbi vrbničkog kaptola od 14. rujna 1487. Prema toj odredbi (»peti zakon«) svećenik: ki bi ne opslužival' mise općin'ske ka se služi vs'ki dn' ku služimo po nedilah' nima dela od desetini¹³⁶. Među općim godišnjim misnim obvezama nalazila se i: misa vsaki dan za privredno vladanie mletaško i za ovi puk građanski i selênski plovani, na blagdan spiva se¹³⁷. Iz ovoga slijedi, da je ova misa u obične dane mogla biti i tiha, dok se u nedjelje i blagdane morala pjevati — zbog konkursa naroda. Kasnije je ta dužnost bivala postepeno smanjivana, dok nije god. 1810. još više sužena. O tome nam je Petriš za Vrbnik zabilježio ovo:

¹³² ISTO, str. 97.

¹³³ ISTO, str. 290.

¹³⁴ ISTO, str. 259.

¹³⁵ Inventar seoskog kaptola u Baški od god. 1925 — »Per le quali Decime ha il debito di officiare giornalmente la Chiesa, celebrare ogni giorno una Messa pro popolo, amministrare ad esso li Ssi Sacramenti, assistere a moribondi, far varie procesioni fra l'anno, e fare anche l'altre funzioni Ecclesiastiche«. — Usp. M. BOLONIĆ, **Krčki seoski kaptoli** . . . vidi bilj. 139.

¹³⁶ Vidi bilj. 125.

¹³⁷ Usp. VJ. STEFANIĆ, **Glagoljski**, str. 259—260 — *Knjiga prokuratora klera (Omišalj)*, god. 1750—1776, f. 49.

»Bijaše navada do 1810. da kapitul govoraše jednu mašu za puk ne samo u nedilju i na velike praznici, nego takajše na male blagdane od pobožnosti, kako svaki dan od Majke Božje i od svakoga apustola i od svakoga naučitelja svete crkve i na mnoge druge. Pak je pokojni biskup Šintić na prošnju ovoga kapitula istumačil, da kapitul je dužan mašit za puk samo u oni dan, kada je puk dužan mašu poslušat«¹³⁸.

Dakako da je to isto vrijedilo i za ostale seoske kaptole na Krku.

Prema jednoj odluci od 20. svibnja 1777. bile su još potanje specificirane obveze ladanjskog kaptola u Baški. Prema toj naredbi baščanski je kler u ime desetina imao obavljati slijedeće dužnosti: 1) svaki dan — kao u blagdane tako i u radne dane — moliti u crkvi božanski oficij; 2) svaki dan služiti misu za puk — i to u radne dane tihu, a u blagdane pjevanu (svečano — »u troje«) prije podne¹³⁹; 3) godišnje voditi — bez ikakva prihoda — 12 procesija u dane nekih Svetaca prema potrebama puka i poviše svake druge nedjelje u mjesecu s Presvetim Sakramentom; a tako isto prema starom običaju sav kler ide na Lovrečevu (10. VIII) u grad Krk (28 milja daleko) gdje sudjeluje u procesiji¹⁴⁰; 4) po odredbi biskupa izlaže Presveti Sakrament od sv. Jurja do sv. Luke (18. X) za očuvanje ljetine; tako isto na 1. dan godine, zadnja tri dana poklada, u osmini Tijelova, u osmini Dušnog dana za mrtve i na zadnji dan godine; 5) svakog blagdana ima kler dužnost — misiti u baščanskim selima (kojih ima 11 u baščanskoj dragi) i u Staroj Baški koja je udaljena od sjedišta župe oko 6 milja; tako isto providjati umiruće u svako doba, mladež poučavati u kršćanskom nauku i držati vjernicima propovijed i tumačiti kršćanski nauk; 6) prema starom običaju baščanski kler dužan je dati biskupu godišnje jedno janje (castrato, skopac), a prigodom kanonske vizitacije svake treće godine — u ime troškova — 10 dukata, tj. 60 Lira; 7) poslati u Krk — na Veliki Črtvrtak — pet svećenika radi asistiranja kod posvete sv. Ulja, a ako ne bi koji od tih došao — po svakom plaća globu od Lira 6; 8) i napokon kler ima dužnost da o svom trošku nabavi svijeće potrebne za recitiranje božanskog oficija i dnevnu (konventualnu) misu¹⁴¹.

Slično je bilo i kod drugih otočkih kapitula. Tako su članovi seoskog kaptola u Omišlju u ime desetina — uz drugo — bili dužni »reći za puk misu svaki dan, tako Večernju, te svake subote Večernju i Matutin u nedjelju . . . te Treći, Šesti i Deveti čas, misu i Večernju — i sve to pjevajući; isto tako i na blagdane 12 apostola i 4 evadjelista, na sve Marijine dane te na sve glavne blagdane kako je rečeno za nedjelje; također su dužni vršiti službu i na ostale blagdane; isto su tako dužni ispovijedati, pričešćivati . . .«¹⁴².

Ladanjski kaptol u Dubašnici prema starom običaju i biskupovim naredbama morao je za primljene desetine u naravi: u nedjelje i blagdane pjevati oficij, misu za puk i večernju, a u radne dane svaki dan 3—4 svećenika moliti oficij u koru te providjati puk u svim duhovnim potrebama. Poviše je bio dužan »na dnevnu službu s misom pred Presvetim — skoro uvijek za puk, te boraviti u zvoniku od sv. Jurja do sv. Mihovila za zvonjenje protiv oblaka i za očuvanje ljetine . . .«¹⁴³. Slično je bilo i kod drugih seoskih kaptola u Dobrinju, Poljicima i Vrbniku. O zvonjenju na oblake i očuvanje »ljetine« piše Petriš za Vrbnik ovo:

¹³⁸ PETRIŠ, str. 133.

¹³⁹ Vidi M. BOLONIC, *Krčki seoski kaptoli — pioniri i nosioci liturgijskog života*, BS, 1968, br. 2, str. 267 i d.

¹⁴⁰ Usp. M. POLONIJO, *Prvi uzmak . . .*; I. FERETIC, *Povijest grada i otoka Krka* (rukopis).

¹⁴¹ Vidi bilj. 135, *Nota estratta di tutti gli oblighi . . .*

¹⁴² ISTO, isprava od god. 1565.

¹⁴³ ISTO.

». . . . zač bil je običaj, da dižmar u onoj loži (uz zvonik župske crkve) stanuje va dne i va noći, počinjući od Jurjevi (23. 4.) sve leto do Miholje (29. 9.). Ta običaj je bil u staro vrime i tesno bi odsluživan, zač običavaše se zvonit na oblak. A bijahu zvonjari, ki su bili najdeni za to zvonjenje i bijahu plaćeni od općini za 30 libar, to je sad šest fiorini. Ovi dva zvonjara i treti dižmar bijahu straža noćna za pazit, ako se diže kakov oblak, od koga se jemoglo bojat, da oče hitat krupi (— tuća) . . . tako na treto zvonjenje dižmar u koti i štoli moljaše i križaše oblak i kropljaše s blagoslovljenum vodom . . . I ta mali zvon bil je pozov onomu redovniku, ki je bil zadnji mašnik od one šetemane. Onda je prihajal i on molit i blagosljiivat . . . I ljudi mnogi su dohajali u crkivu, kadi su se molili letanije i molitve pobožne; i u velikoj potrebi se je prikazival na oltar presveti sakrament . . . Nakon nekoliko vrimena biskup Šintić . . . zabranil je popu dižmaru, da nima ondi biti po sve leto, i zabranil je zvoniti na oblak i mnoge blagoslovi¹⁴⁴.

Kad su desetine bile ukinute, seoski kaptoli (kleri) na Krku smatrali su se oslobođenima od svih spomenutih dužnosti vezanih uz podavanje desetina sa strane naroda. Kad je pak kasnije austrijska vlada doznačila kleru novčanu pomoć — odštetu za ukinute desetine —, Ordinarijat je okružnicom od 18. svibnja 1831. broj: 195 naredio svima klericima otoka Krka pod prijetnjom kazne, da točno vrše dužnosti dotičnih crkvi prema starodrevnim običajima jer su dobrotvori baš u tu svrhu ostavili svoje zadužbine. Kasnije (9. kolovoza 1831) pak kapitularcima u Dubašnici još posebno naređuje »di cantare per turno la messa maggiore nei giorni festivi, come fù sempre praticato in quella parrocchiale e come si pratica in tutte le parrocchiali dell'Isola«, i to pod prijetnjom globe od 30 krajcara za svaki put. A godine 1843. bilo je određeno kleru u Dubašnici da su dužni reći per turnum misu za puk — 57 puta (nedjelje i blagdani), a župnik poviše na 14 glavnih svetkovina¹⁴⁵. Godine 1842. bilo je određeno da župa Dubašnica govori godišnje za dobročinitelje vjerezakonske zaklade 68 misa. Tako je bilo određeno i za ostale župe¹⁴⁶.

Desetine na Krku bile su ukinute za francuske vladavine (1805—1813) — godine 1811. Za iste vladavine bile su ukinute i bratovštine koje su uz desetine bile krčkim glagoljašima lijep izvor prihoda (kapelanije). I tako su s narodom koji je stradao za francuske vladavine trpjeli i njegovi popovi glagoljaši¹⁴⁷. U ime ukinutih desetina država je kleru odredila neku stanovitu godišnju odštetu — u novcu. K tomu su Francuzi dozvolili da smije puk kaptolima (ai Cleri) slobodno davati dvadesetine u naravi¹⁴⁸. Pod Austrijom (1813—1918) nisu se valjda te dvadesetine nikada ubirale. Napokon je Austro-ugarska monarhija u cijeloj monarhiji ukinula desetine carskom poveljom od 12. II. 1825. Zatim su bile definitivno uređene i odštete u novcu za sve ukinute desetine. Time su i onako nedovoljne prvotne odštete u novcu bile još više smanjene¹⁴⁹. Ta odšteta dostizala je tek »una metà del reale importo de Decima che precedentemente riceveva«, stoga su i kanonici u Krku živjeli u siromaštvu (nell' indigenza). S time u vezi Stolni kaptol u Krku zamolio je 20. studenoga 1855. biskupa Ivana Vitezića, da se zauzme kod vlade da im se doznači veća odšteta za ukinute desetine¹⁵⁰. Odštetu desetina — makar i simboličnu — primale su kapitulске župe na Krku sve do god. 1945. — na ime »Dušobrižni kler«. Dakako, da je ta odšteta bila minimalna jer su austrijske

¹⁴⁴ PETRIŠ, str. 117. — Primjer jednog takvog blagoslova (zaklinjanja) protiv oblaka vidi I. MILČETIĆ, *Glagoljaši, osobito krčki, u prošlosti hrvatskoj*, Smotra (Grlovićeva), I (g. 1887), str. 285.

¹⁴⁵ BAK, Akta biskupa Šintića.

¹⁴⁶ BAK, Akta biskupa Bartolomije Bozanića.

¹⁴⁷ Usp. I. MILČETIĆ, *Glagoljaši* . . ., str. 282; M. BOLONIĆ, *Bratovština* . . .

¹⁴⁸ Usp. BAK, br. 216 od 1825.

¹⁴⁹ Usp. Inventar bašćanskog kaptola 1925; I. FERETIĆ, n. dj.

¹⁵⁰ ARHIV STOLNOG KAPTOLA, sv. IV.

krune bile pretvorene u jugoslavenske dinare (odnos 4:1), tako je npr. dušobrižni kler u Dobrinju prije ukidanja iste primao tromjesečno 234,24 dinara, što se onda dijelilo između župnika i kapelana¹⁵¹. Tako je završio i simbolički spomen davanja desetina u naravi — reliquiae reliquiarum — nekadašnjih razmjerno oskudnih desetina u naravi.

(Nastavit će se)

---

¹⁵¹ Inventar seoskog kaptola u Dobrinju (1927).